

Wokół muszyńskiego zamku

Przez czas i przestrzeń

Okolo Muszinského hradu

Časom a priestorom

Muszyńsko

Wokół muszyńskiego zamku

Przez czas i przestrzeń

Okolo Muszinského hradu

Časom a priestorom

Muszyna 2023

Drogi Czytelniku, witaj w tajemniczym świecie górskich zakątków Ziemi Muszyńskiej, gdzie początki osadnictwa sięgają pradziejów, a świadectwem tego są znaleziska narzędzi krzemienych z epoki kamienia.

Trudny górski teren oraz ciężkie warunki klimatyczne nie pozwalały jednak, by tutejsze osadnictwo rozwijało się równie intensywnie jak na obszarach równinnych. Wyraźne zmiany nastąpiły dopiero w średniowieczu, kiedy kluczową kwestią stała się obrona drogi prowadzącej przez góry z południa na północ oraz kontrola szlaku wzdłuż rzeki Poprad, którą można było żeglować z głębi dzisiejszego terytorium Słowacji (przez miasta Poprad i Kieżmark) aż do Starego i Nowego Sącza (gdzie Poprad wpada do Dunajca).

Mamy nadzieję, że wraz z naszym wydawnictwem przemierzysz historię muszyńskich zabytków oraz fascynujących odkryć archeologicznych, które rzucają światło na początki osadnictwa na Ziemi Muszyńskiej.

Pierwsza wiarygodna wzmianka o Muszynie pochodzi z lat 70. XIII stulecia, gdy miejscowość stanowiła własność scholastyka krakowskiego Wysza z Niegowici. Był on jedną z najwybitniejszych postaci w kapitule, osobą wykształconą i wpływową. Przypuszcza się także, że mógł być redaktorem *Rocznika kapituły krakowskiej*, a nawet autorem jej Prologu.

Nie wiemy jednak, w jakich okolicznościach Muszyna stała się własnością Wysza – mógł ją bowiem zarówno odziedziczyć, jak i nabyć w innych, bliżej nieznanych, okolicznościach. Nie wiemy też, jak długo wieś pozostawała w jego władaniu. Pewnym natomiast jest, iż przed swą śmiercią (30 września 1279 r.)

Vážený čitateľ, vitajte v tajomnom svete hornatých zákutí Muszynskej zeme, kde počiatky osídlenia siahajú až do praveku a svedčia o tom nálezy nástrojov z kremeňa z doby kamennej.

Ťažký horský terén a drsné klimatické podmienky však nedovoľovali, aby tunajšie osídlenie bolo také intenzívne ako v rovinatých oblastiach. Výraznejšie zmeny nastali až v stredoveku, keď sa kľúčovou otázkou stala obrana cesty vedúcej cez hory z juhu na sever a kontrola trasy popri rieke Poprad, po ktorej sa dalo splavovať z hlbín dnešného územia Slovenska. (cez mestá Poprad a Kežmarok) do Starého a Nového Sącza (kde sa Poprad vlieva do Dunajca).

Dúfame, že spolu s našim vydavateľstvom prejdete históriou muszynských pamiatok a fascinujúcich archeologických objavov, ktoré osvetlia počiatky osídlenia Muszynskej krajiny.

Prvá spoľahlivá zmienka o Muszynie pochádza zo 70. rokov 13. storočia, kedy mesto vlastnil krakovský scholastik Wysz z Niegowici. Bol jednou z najvýraznejších osobností kapituly, vzdelaným a vplyvným človekom. Predpokladá sa tiež, že mohol byť redaktorom *Rocznik kapituly krakowskiej* alebo dokonca autorom jeho Prologu.

Nevieme však, za akých okolností sa Muszyna stala majetkom Wysza - mohol ju zdediť aj získať za iných, neznámych okolností. Rovnako nevieme, ako dlho zostala obec v jeho majetku. Vieme však, že pred svojou smrťou (30. septembra 1279) ho Wysz daroval na stôl krakovských biskupov. Nebolo to bezproblémové, ale v dôsledku vyrovnania uzavretého

 Wysz przekazał Muszynę na rzecz biskupów krakowskich. Nie obyło się bez problemów, jednak w efekcie ugody zawartej w 1288 r. między Bogusławą, bratanicą Wysza, wspieraną przez męża komesa Mironiega, a biskupem krakowskim, Pawłem z Przemankowa, wieś weszła w skład dóbr tego ostatniego. Po jego śmierci (1294 r.) stała się własnością niezwykle wpływowego biskupa Jana Muskaty.

Znane dokumenty historyczne jednoznacznie wskazują, iż około połowy XIV w. interesująca nas część ziemi sądeckiej pozostawała w domenie królewskiej i była miejscem akcji kolonizacyjnej prowadzonej z inicjatywy Kazimierza Wielkiego. Był to czas głębokich przemian osadniczych i gospodarczych, w następstwie których ukształtowały się zręby późniejszego klucza muszyńskiego, nazywanego również państwem muszyńskim. Wydaje się, że to właśnie dlatego przez lata zamek muszyński wiązany był z muratorską działalnością króla. Ze źródeł pisanych wiemy, że w 1391 r. do *castrum Musszina* (mianem *castrum* opisywano wtedy zarówno zamki, jak i inne punkty umocnione np. grody) przynależały dwa miasta, tj. położone pod zamkiem Powroźnik (*Powrosniky*) oraz Nowe Miasto, zwane Miastkiem (*Opido dicto Nowm opidum alias Mastco*), a także 10 wsi. Całość dóbr wraz z zapisanymi w dokumencie *lasami, borami, zaroślami, dębinami, barciami, łowiskami, łowiskami ryb, polami, łąkami, stawami i moczarami* została wówczas przez króla Władysława Jagiełłę i królową Jadwigę nadana biskupowi krakowskiemu Janowi Radlicy, pozostając w ręku biskupów przez następne 400 lat. Dokładnie tak, jak życzył sobie tego pierwotnie Wysz z Niegowici.

Gdy król Władysław Jagiełło i jego żona Jadwiga wydawali w 1391 r. przywilej nadający biskupowi kra-

 v roku 1288 medzi neterou Bogusławy Wysz, podporovanou jej manželom Komesom Mironiegom, a krakovským biskupom Pavlom z Przemankowa sa obec stala súčasťou jeho majetku a po jeho smrti v roku 1294 sa stal majetkom mimoriadne vplyvného biskupa Jána Muškátu.

Zo známych historických dokumentov jasne vyplýva, že približne v polovici 14. storočia časť územia Nowy Sącz, o ktorú sa zaujímate, zostala v kráľovskom panstve a bola miestom kolonizačného ťaženia z iniciatívy Kazimíra Veľkého. Bola to doba hlbokého osídlenia a hospodárskych zmien, v dôsledku ktorých vznikli základy neskoršieho muszynského kľúča. Zdá sa, že práve preto bol muszynský hrad dlhé roky spojený s kráľovskou murárskou činnosťou. Z prameňov vieme, že v roku 1391 až *castrum Musszina* (*castrum* boli vtedy popísané oba hrady a iné opevnené body, napr. gordy) boli dve mestá, t. j. ležiace pod hradom Powroźnik (*Powrosniky*) a taktiež Nowe Miasto nazvané inak Miastkiem (*Opido dicto Nowm opidum alias Mastco*) a taktiež 10 obcí. Všetok majetok, vrátane lesov, lesov, húštin, dubov, úľov, rybárstiev, revírov, polí, lúk, rybníkov a močiarov zaznamenaných v listine, potom kráľ Władysław Jagiełło a kráľovná Jadwiga udelil krakovskému biskupovi Janovi Radlicovi, a zostala v rukách biskupov ďalších 400 rokov. Presne ako si Wysz z Niegowici pôvodne želať.

Keď kráľ Władysław Jagiełło a jeho manželka Jadwiga v roku 1391 vydali listinu, v ktorej udelili krakovskému biskupovi Janovi Radlicovi majetky, ktoré sa neskôr stali kľúčom od Muszyny, samotná Muszyna – aj keď to tam nie je výslovne uvedené – už mala v tých časoch mestské práva. Všeobecne však neexistuje konsenzus o tom, kedy a za akých okolností

 kowskiemu Janowi Radlicy dobra stanowiące później klucz muszyński, sama Muszyna – choć niewymieniona tam wprost – posiadała już od pewnego czasu prawa miejskie. Data, kiedy i w jakich okolicznościach je otrzymała, do dziś pozostaje sporna. Dokument nadania nie zachował się, a ustalenie dokładnej daty utrudnia niedostatek materiałów źródłowych. Badacze tematu sugerują okres pomiędzy 1347 a 1364 rokiem, zatem za panowania Kazimierza Wielkiego, co potwierdzałyby właściwie wyniki badań archeologicznych na muszyńskim grodzie.

O grodzie w Muszynie, czyli najstarszym obiekcie warownym do niedawna niewiele było wiadomo. Dopiero przeprowadzone w 2018 r. badania archeologiczne pozwoliły na określenie czasu budowy oraz odtworzenie wyglądu najstarszych umocnień.

Grodzisko od północnej, nieprzekształconej od okresu średniowiecza strony broniły dwie fosy oraz brama umieszczona w otaczających wzgórze umocnieniach, wykonanych z dwóch drewnianych palisad wypełnionych w środku gliną. Po zachodniej stronie umocnień wzniesiono najprawdopodobniej prostokątny budynek mieszkalny, czego świadectwem było nie tylko intencjonalne wyrównanie powierzchni skały, ale także bardzo duża ilość przepalonych gwoździ pochodzących z konstrukcji. Od strony południowej grodu zachowały się ślady, które z pewną dozą prawdopodobieństwa wiązać można z pozostałościami po murowanej z kamienia wieży ostatecznej obrony.

Gród funkcjonował bez wątpienia przez wiek XIV aż do roku 1474, kiedy to został zniszczony przez wojska węgierskie. Świadectwem zaciętych walk była duża

 ich Muszyna dostala, a historici zaoberajúci sa touto témou uvádzajú, že sa to mohlo odohrať v rokoch 1347 až 1364, teda za vlády Kazimíra Veľkého, čo by vlastne potvrdilo výsledky archeologického výskumu na muszynskom hrade. Dôvodom nesúladu je, samozrejme, nedostatok pramenných materiálov a predovšetkým skutočnosť, že listina o udelení mestských práv sa dodnes nezachovala.

O hrade v Muszynie, najstaršom opevnenom objekte na tomto území, sa donedávna vedelo len málo. Až archeologický výskum realizovaný v roku 2018 umožnil určiť dobu výstavby a zrekonštruovať vzhľad najstaršieho opevnenia.

Predovšetkým sa zistilo, že hradisko zo severnej strany, ktoré sa od stredoveku nezmenilo, bránili dve vodné priekopy a brána umiestnená v opevnení okolo kopca, z dvoch drevených palisad, ktoré boli vyplnené zlinou a kamením. Na západnej strane opevnenia vznikol pravdepodobne obytný objekt obdĺžnikového tvaru, o čom svedčilo nielen zámerné zarovnávanie skalného povrchu, ale aj veľké množstvo prepálených klinčov z konštrukcie. Z južnej strany hradu sa zachovali stopy, ktoré možno s istou mierou pravdepodobnosti spájať so zvyškami kamennej veže poslednej obrany.

Pevnosť nepochybne fungovala počas 14. storočia až do roku 1474, kedy ju zničilo uhorské vojsko. Dôkazom urputných bojov bolo veľké množstvo rôznych zbraní, vrátane hlavíc zo striel z kuše, kopije, nábojov do strelných zbraní a mimoriadne vzácny nález, t. j. hlavica a hrot neskorostredovekého meča či kord

 ilość różnorodnego uzbrojenia, w tym grotów, bełtów, włóczni, kul do broni palnej oraz niezwykle rzadkie znalezisko, czyli głowica i sztych późnośredniowiecznego miecza, czy też jelec kordu typu węgierskiego. Nie brakowało także przedmiotów codziennego użytku oraz srebrnych monet obiegowych.

Na przełomie XIV i XV w. niewielkie grodzisko nie wystarczało już do obrony i utrzymania górskiej bramy oddzielającej Węgry od terytorium Polski. Po przejęciu tych ziem przez biskupów krakowskich (po 1391 r.) podjęto więc decyzję o budowie zamku. Według najnowszych ustaleń zadania tego podjął się biskup Zbigniew Oleśnicki (sprawujący urząd biskupa w latach 1423-1455), który zaangażowany był w podobne realizacje w Małopolsce.

Na przełomie 1410/11 r. muszyńskie umocnienia padły pod wpływem najazdu Ścibora ze Ściborzyc, jednego z najbardziej wpływowych książąt węgierskich i członka Zakonu Smoka. Według źródeł historycznych zajął on *castrum* w Muszynie bez walki. Do niedawna jeszcze sądzono, że mowa była o zamku, ale skoro ten według najnowszych ustaleń jeszcze nie został wybudowany, najprawdopodobniej doszło do zajęcia muszyńskiego grodu.

Zamek postanowiono usytuować na południe od grodziska, na samym niemalże skraju masywu Koziejówki. W tym celu wyrównano obszar o przybliżonych wymiarach 80x40 m, wykuwając część skał oraz zasypując gliną i rumoszem szczyliny.

Jako pierwsza najprawdopodobniej powstała wieża mieszkalna (tzw. *donjon*). Zbudowana na planie

 maďarského typu. Nechýbali ani predmety dennej potreby a strieborné obehové mince.

Na prelome 14. a 15. storočia už malá osada nestačila na obranu a údržbu horskej brány oddelujúcej Uhorsko od územia Poľska. Po prevzatí týchto pozemkov krakovskými biskupmi, a teda po roku 1391, padlo rozhodnutie o výstavbe hradu. Tejto úlohy sa podľa najnovších zistení ujal biskup Zbigniew Oleśnicki, ktorý sa podieľal aj na ďalších podobných projektoch v Maľopolsku, zastávajúcí úrad biskupa v rokoch 1423-1455.

Na prelome rokov 1410/11 sa opevnenie Muszyny dostalo pod vplyv vpádu Ścibora zo Ściborzyc, jedného z najvplyvnejších uhorských kniežat a člena dračieho rádu. Podľa historických prameňov obsadil *castrum* v Muszynie bez boja. Donedávna sa verilo, že ide o hrad, no keďže ešte nebol postavený, podľa najnovších zistení bol o s najväčšou pravdepodobnosťou obsadené hradisko Muszyna.

Hrad zostal umiestnený južne od hradiska, takmer na samom okraji masívu Koziejówka. Za týmto účelom bola plocha s približnými rozmermi 80x40 m vyrovnaná vytesaním časti skál a vysypaním puklín hlinou a suťou.

Prvou bola pravdepodobne obytná veža (tzw. *donjon*) na obdĺžnikovom pôdoryse s vonkajšími rozmermi 9 x 12 metrov a múrmi miestami presahujúcimi 2,5 metra. V jeho popredí bola v skale vytesaná hlboká priekopa, cez ktorú bol prehodený most. Potom boli postavené zvyšné hradby hradu, ktoré ho zároveň rozdeľovali asi v 2/3 jeho dĺžky múrom, ktorý tak isto

 prostokąta o wymiarach zewnętrznych 9x12 m i murach grubości przekraczającej niekiedy 2,5 m. Na jej przedpolu wykuto w skale głęboką fosę, nad którą przerzucony został most. Następnie wzniesiono pozostałe ściany kurtynowe zamku, dzieląc go jednocześnie mniej więcej w 2/3 długości murem nie mniej solidnym niż ściany zewnętrzne. Całość ścian zabezpieczono od strony zewnętrznej masywnymi przyporami.

Do dziś nie wiadomo, jak dokładnie wyglądała zabudowa wnętrza zamku w początkowym etapie jego funkcjonowania. Dość wcześnie pojawił się budynek pełniący funkcję spichlerza. Z jego wnętrza pozyskano zabytki o metryce średniowiecznej: ziarno oraz drewno, z którego metodą badań dendrochronologicznych udało się uzyskać dwie daty ścięcia (po 1388 i po 1422 r.). Najprawdopodobniej w tym samym czasie funkcjonowały też zabudowania kuchenne, usytuowane pomiędzy bramą wjazdową do zamku a wieżą mieszkalną. W ich sąsiedztwie odsłonięta została także cysterna na wodę opadową, wykuta bezpośrednio w skale. Prace w jej obrębie realizowano do głębokości 6 m poniżej poziomu dziedzińca zamkowego, nie udało się jednak dotrzeć do jej dna. Tajemnice, które skrywa, wciąż czekają na swoich odkrywców.

Jednym z najważniejszych elementów każdego zamku była brama. Wiedza o jej lokalizacji pozwala na odtworzenie ciągów komunikacyjnych w obrębie założenia oraz pośrednio wskazuje na miejsce, w którym mógł znajdować się most. Niestety, z uwagi na słaby stan zachowania zamku związany z jego rozbiórką na kamień do budowy muszyńskich domów w wieku XVIII i XIX, odsłonięte pozostałości bram prezentowa-

 pevný ako vonkajšie múry. Celé hradby boli zvonku zabezpečené mohutnými oporami.

V súčasnosti nie je presne známe, ako vyzeral interiér hradu v počiatočnej fáze jeho fungovania. Pomerne skoro sa objavila budova slúžiaca ako sýpka (čo nasvedčovalo veľkému množstvu spáleného obilia nájdeneho vo vnútri). Výskumníčka hradu Barbara Chudzińska získala z jeho interiéru pamiatky stredovekého pôvodu a drevo, z ktorého sa metódou dendrochronologického výskumu podarilo získať dva dátumy výrubu po roku 1388 a po roku 1422. S najväčšou pravdepodobnosťou súčasne fungovali aj kuchynské budovy umiestnené medzi vstupnou bránou do hradu a obytnou vežou. V ich blízkosti bola odhalená aj nádoba na dažďovú vodu vytesaná priamo do skaly. Práce v rámci nej prebiehali pri archeologickom výskume v roku 2021, pričom siahali do hĺbky 6 metrov pod úroveň hradného nádvorja, no na jeho dno sa dostať nepodarilo. Tajomstvá, ktoré ukrýva, budú musieť počkať na svojich objaviteľov.

Jedným z najdôležitejších prvkov každého hradu bola brána. Informácia o jej polohe umožňuje rekonštruovať komunikačné trasy v rámci areálu a nepriamo naznačuje miesto, kde sa most mohol nachádzať. Žiaľ, v dôsledku zlého stavu zachovania hradu súvisiaceho s jeho plienením v 18. a 19. storočí, odkryté zvyšky brány boli vo veľmi zlom stave. Vrstvy ležiace v jeho blízkosti však umožnili mimoriadne precízne zrekonštruovať históriu tejto časti hradu.

Zámok Muszyna v pôvodnej podobe dlho nevydržal. Silná erózia hornín budujúcich masív Koziejówki,

ły się bardzo skromnie. Zalegające w jej sąsiedztwie nawarstwienia pozwoliły jednak w sposób niezwykle precyzyjny odtworzyć historię tej części zamku. I dobrze, bo ta jest zaskakująca.

Okazuje się bowiem, iż w swoim pierwotnym kształcie muszyński zamek długo nie przetrwał. Silna erozja skał budujących w tym miejscu masyw Koziejówki, błędy na etapie zagęszczania gruntu oraz konstrukcji fundamentów (na które natrafiono w wykopach zlokalizowanych po zewnętrznej stronie północnej ściany kurtynowej zamku), a także słaba jakość prac murarskich doprowadziły w 1455 r. do wielkiej katastrofy budowlanej, poświadczonej zarówno w terenie, jak i w źródłach pisanych. Zniszczeniu uległa brama i sąsiadujący z nią od północy i południa mur obronny.

Tak ogromne straty, które ówczesny starosta muszyński Jan Wielopolski ocenił na ¼ zamku, nie były możliwe do naprawy w krótkim czasie i za środki jakimi dysponował. Podjęto więc decyzję o wykonaniu w miejscach ubytków prowizorycznych napraw z użyciem drewna i gliny (być może wzniesiono je w analogiczny sposób jak ściany broniące dostępu do grodu).

Tymczasem skutki katastrofy z 1455 r. dały o sobie znać szybciej, niż ktokolwiek zdołał przewidzieć. W 1474 r. wojsko węgierskie pod dowództwem Tomasza Tarczy (lub, jak twierdzą niektórzy, może i samego króla Macieja Korwina) stanęło po drugiej stronie suchej fosy, zastając zamek słabo przygotowany do bitwy. Drewniana konstrukcja bramy i sąsiadujących z nią ścian być może w XIV w. spełniłaby swoją funkcję, teraz jednak nie mogła stawić skutecznego oporu broni palnej i artyleryjskiej.

chyby w štádiu budovy, zhutňovania pôdy a výstavby základov (ktoré sa našli vo výkopoch umiestnených na vonkajšej strane severnej hradby hradu), ako aj nízka kvalita muriva zapríčinili v roku 1455 (písomná zmienka) veľkú stavebnú katastrofu. Práve vtedy bola brána a k nej priliehajúci obranný múr zo severu a juhu zničený.

Také obrovské škody, ktoré vtedajší starosta Muszyny Jan Wielopolski odhadol na ¼ hradu, nebolo možné v krátkom čase a z prostriedkami, ktoré mal k dispozícii, opraviť. Preto padlo rozhodnutie o provizórnej oprave s použitím dreva a hliny v miestach nedostatkov (zostali postavené tak, ako múry chrániace prístup do hradiska).

Následky katastrofy z roku 1455 pocítili rýchlejšie, ako by ktokoľvek mohol predpovedať. V roku 1474 sa na druhej strane suchej priekopy postavilo uhorské vojsko pod velením Tomasza Tarczu (a niektorí hovoria, že možno aj samotného kráľa Mateja Korvína) a zistilo, že hrad je zle pripravený na boj. Drevená konštrukcia brány a k nej priliehajúce múry možno plnili svoju funkciu už v 14. storočí, ale v ére operácií s použitím strelných zbraní a delostrelectva rozhodne nedokázali klášt' účinný odpor.

Bitka, ktorá sa odohrala v roku 1474, bola krátka, ale mimoriadne intenzívna, o čom svedčí aj veľké množstvo militárií roztrúsených tak v areáli hradu a pevnosti, ako aj v ich bezprostrednom okolí. Boli medzi nimi mimoriadne vzácne prvky zbraní, ako sú úlomky hakovníc (t. j. prvej ručnej strelnej zbrane) roztrhané pri výstrele, hroty šípov, úlomky kordov, bojové nože, oštepky a prvky brnenia vrátane celého

Bitwa, która rozegrała się w 1474 r., była krótka, ale niezwykle intensywna, o czym świadczą może znaczna ilość militariów rozrzuconych zarówno na obszarze zamku i grodu, jak i w ich najbliższym otoczeniu. Wśród nich znajdowały się wyjątkowo rzadkie elementy oręża: fragmenty rozerwanych w trakcie strzału hakownic (czyli pierwszej ręcznej broni palnej), groty strzał i bełtów, fragmenty kordów, noży bojowych, włóczni oraz elementy zbroi, w tym cała zachowana opacha należąca do kogoś bez wątplenia zamożnego. Warto podkreślić, iż tak dużym i zróżnicowanym zbiorem średniowiecznego uzbrojenia dysponują tylko nieliczne polskie muzea. Rozległe pokłady spalenizny, zabarwione na pomarańczowo od ognia mury świadczą o porażce załogi zamku, ale i grodu, który spłonął zapewne doszczętnie i nigdy już nie został odbudowany.

Pierwsze większe prace naprawcze zamku podjęte zostały najpewniej dopiero w 1488 r. Najprawdopodobniej zrezygnowano tym razem z rozwiązań prowizorycznych, gdyż w żadnym z wykopów nie natrafiono na pozostałości konstrukcji drewnianych.

Pełną świetność zamek odzyskał dopiero w początkach wieku XVI. Zakrojona na większą skalę odbudowa w stylu renesansowym pochłonęła znaczne środki i wprowadziła wiele zmian w sposobie zagospodarowania obiektu. Przede wszystkim rozebrano mur dzielący zamek na dwie części. Do zachodniej ściany kurtynowej dostawiono kamienicę zamkową, podzieloną w przyziemiu na trzy lokalności. Możliwe, iż podobnie jak w zamku biskupów krakowskich w Bodzentynie, tutejsza miała również trzy kondygnacje nadziemne.

zachovaného brnenie patriace niekomu nepochybne majetnému. Početné stopy po spálení, steny zafarbené do oranžova od požiaru svedčia o potupnej porážke posádky hradu a pevnosti. Tá pravdepodobne úplne vyhorela, v dôsledku čoho už nebola nikdy obnovená. Možno však ešte plnila nejaké funkcie, pretože ruiny boli odpratané a zasypané tenkou vrstvou piesku.

K prvým väčším opravám hradu došlo pravdepodobne až v roku 1488. Súčasný stav zachovania múrov neumožňuje určiť ich rozsah, aj keď sa zdá, že sa tentoraz upustilo od provizórnych riešení, keďže v žiadnom z výkopov sa nenašli zvyšky drevených konštrukcií.

Najväčší rozmach hrad opäť nadobudol až začiatkom 16. storočia. Rozsiahlejšia prestavba v renesančnom slohu zrejme pohltila nemalé finančné prostriedky a priniesla mnohé zmeny v rozvoji stavby. Predovšetkým bol zbúraný múr rozdeľujúci hrad na dve časti a k západnej hradbe pribudol hradný najomný dom rozdelený na tri lokality. Je možné, že analogicky s Bodzentynom (tiež hradom krakowských biskupov) mal tri nadzemné podlažia.

V dôsledku archeologického výskumu tohto obdobia histórie hradu sa podarilo získať mimoriadne dôležité pamiatky. Z dekorácií najviac vyniká zložitá vyhotovená strieborná nádobka na parfum - pomander. Zoznam dekorácií a prvkov oblečenia dopĺňajú početné spony na opasky, snubné prstene, retiazky, opaskové kovania a ostrohy. Okrem toho sa našli ozdobné knižné kovania, fragmenty zaujímavých

 W wyniku badań archeologicznych tego okresu historii zamku pozyskano niezwykle zabytki. Wśród ozdób zdecydowanie na pierwsze miejsce wybija się misternie wykonane ze srebra pojemniki na wonności – pomander. Listę ozdób i elementów stroju dopeniają liczne klamry pasów, obrączki i pierścionki, łańcuszki, okucia pasów oraz ostrogi. Ponadto znaleziono zdobne okucia ksiąg, fragmenty ciekawych naczyń oraz niezwykle rzadkie kafle piecowe z aniołami tarczownikami. Niektóre z tych przedmiotów można zobaczyć na wystawie w Muzeum Regionalnym Państwa Muszyńskiego w Muszynie.

Późniejsze dzieje warowni, szczególnie w wieku XVII i XVIII, w materiale archeologicznym są całkowicie nieczytelne. Ze względu na górskie położenie zamek zapewne pełnił funkcję strażnicy, nie zachowały się jednak żadne warstwy z tego okresu. Funkcje mieszkalną i gospodarczą przejął w tym czasie wybudowany u stóp wzgórza zamkowego drewniany zespół mieszkalno-gospodarczy biskupów krakowskich. Z inwentarzy wiadomo, że w budynku dworu znajdowała się izba stołowa, kuchnia, alkierz, komnaty na parterze, sala większa i dwie komnaty na piętrze. W skład zespołu dworskiego wchodziły również kordgarda, karczma, zajazd, młyn, browary, gorzelnia, winiarnia, suszarnia, chlewy i stajnie. Założenie liczyło około 20 budynków. Obecnie część zabytkowej zabudowy dworskiej pełni funkcję centrum kultury.

Także usytuowane u stóp masywu Koziejówki miasto powstało w okresie średniowiecza, na co wskazuje położenie geograficzne, układ oraz istniejąca do dziś sieć dróg. Lokalizacja w górskiej dolinie przy ujściu

 nądob a niezwykle, vzácne kachle so štítonosnými anjeli. Niektoré z týchto predmetov možno vidieť na výstave v Regionálnom múzeu Muszynského panstva v Muszynie.

Neskoršie dejiny hradiska, najmä v 17. a 18. storočí, sú v archeologickom materiáli úplne nečitateľné. Pre svoju hornatú polohu slúžil hrad pravdepodobne ako strážna veža, no z tohto obdobia sa nezachovali žiadne údaje. Obytnú a hospodársku funkciu vtedy prebral drevený obytný a hospodársky komplex krakovských biskupov, vybudovaný na úpätí hradného kopca. Zo súpisov je známe, že v budove kaštieľa bola jedáleň, kuchyňa, výklenok, komnaty na prízemí, väčšia sieň a dve komnaty na poschodí. Súčasťou areálu kaštieľa bola aj strážnica, hostinec, krčma, mlyn, pivovary, liehovar, vináreň, sušiareň, ošipané a stajne. Komplex pozostával z približne 20 budov. V súčasnosti časť historických budov kaštieľa slúži ako kultúrne centrum.

Mesto ležiace na úpätí masívu Koziejówka bolo nepochybne založené už v stredoveku, o čom svedčí jeho charakteristický tvar, geografická poloha a dodnes existujúca cestná sieť. Poloha mesta v horskom údolí pri ústí rieky Muszynka do rieky Poprad ovplyvnila jeho pretiahnutý tvar s trhovým námestím v centre mesta.

Na námestí sa nachádzala radnica, ktorá bola nepochybne najvýznamnejšou verejnou budovou stredovekého i novovekého mesta, predstavovala „mestskú kartu“, svedčiacu o jeho politických, kultúrnych a ekonomických možnostiach. Radnica mesta Muszy-

 Muszynki do Popradu wpłynęła na jego wydłużony kształt, centrum którego stanowił plac rynkowy.

W obrębie rynku znajdował się ratusz, który tak w średniowiecznym, jak i nowożytnym mieście był najważniejszym budynkiem publicznym, wizytówką miasta, świadcząca o jego politycznych, kulturalnych i ekonomicznych możliwościach. Muszyński ratusz pojawia się w źródłach dopiero w XVII w. i to najpewniej o nim wspomina wydana w 1647 r. ordynacja biskupa Piotra Gembickiego, używając określenia „stary ratusz”. Warto tu przytoczyć ten niezwykle ciekawy opis, który jest podstawą do poprawnej interpretacji piwnic odkrytych pod płytą rynku w trakcie badań archeologicznych:

Ciż mieszczankowie nasi suplikowali prośbę wnosząc przed komisarzyw naszych do nas, abyśmy im ratusz stary przenieść pozwolili na piwnice nasze murowane na rynku i to im pozwalamy dla ozdoby i warunku miasteczka albo ochrony od ognia, tą jednak kondycją, aby na tych piwnicach naszych, który my dla win sprowadzenia wolne sobie zostawujemy, ratusz z sklepami i z kramami wymurowali sobie, w którym schowanie swoje mogli mieć woźni dla sądów publicznych i pożytek z kramów dla ozdoby miasta.

Starego ratusza (być może nawet pamiętającego średniowiecze) pomimo szeroko zakrojonej akcji poszukiwawczej w obrębie rynku (nawet z użyciem georadaru) odnaleźć się nie udało. Nowy ratusz, postawiony już na piwnicach przetrwał do roku 1763, w którym to miasto strawił pożar. Jednak jeszcze w tym samym roku ówczesny starosta biskupi Idzi Fihauser wybudował w tym samym miejscu nowy, drewniany ratusz, po czym otworzył w nim karczmę.

 na sa v prameňoch objavuje až v 17. storočí a pravdepodobne o nej, s použitím termínu „stará radnica“, hovorí nariadenie vydané v roku 1647 biskupom Piotrom Gembickým. Stojí za to uviesť tento mimoriadne zaujímavý popis, ktorý je základom pre správnu interpretáciu piwníc objavených na trhovisku pri archeologickom výskume.

„Títo naši mešťania nás požiadali pred našimi komisármi, aby sme im umožnili presťahovať starú radnicu do našich murovaných piwníc na trhovisku a dovolili sme im vyzdobiť a upraviť mesto a chrániť ho pred požiarom, ale tak, aby v našich piwniciach, ktoré nechávame prázdne na dovoz vín, postavili radnicu s obchodmi a stánkami, v ktorých mohli mať zriadení na verejné súdy svoj úkryt a využitie stánkov na ozdobu mesta.“ (volný prekl.)

Starú radnicu (možno ešte pamätajúcu stredovek) napriek rozsiahlym pátraniam (aj s použitím zemného radaru) nenašli. Nová radnica, postavená na piwniciach, pretrvala až do roku 1763, kedy mesto zničil požiar. V tom istom roku však vtedajší biskupský starosta Idzi Fihauser postavil na tom istom mieste novú drevenú radnicu a otvoril tu hostinec. Tento objekt sa zachoval až do 1. svetovej vojny, kedy bol zbúraný. Piwnice na víno zostali pod radnicou zasypané.

Muszyna mala aj inštitúcie súvisiace s presadzovaním práva. Najvyššou súdnou inštanciou v Muszynie bol starostov hradný súd. Starosta alebo jeho zástupca tiež zvolával a schvaľoval rozsudky tzv. Kriminálny súd Kresy. Išlo o ad hoc súd – špeciálny a mimoriadny – so všestrannými právomocami vo vzťahu k prípadom, za ktoré sa trestá „krčným“ trestom. Vo svet-

 Obiekt ten przetrwał aż do I wojny światowej. Wówczas został rozebrany, a znajdujące się pod nim piwnice na wina zasypano.

Nie mogło w Muszynie zabraknąć także instytucji związanych z egzekwowaniem prawa. Najwyższą instancją sądową w Muszynie stanowił starościński sąd zamkowy. Starosta lub jego reprezentant zwoływał i zatwierdzał wyroki tzw. Sądu Kryminalnego Kresu Muszyńskiego. Był to sąd doraźny – specjalny i nadzwyczajny – o obejmujących całą kluczkompetencjach w odniesieniu do spraw zagrożonych karą „gardłową”. W świetle znanych protokołów z posiedzeń sądu kresu muszyńskiego obradował on co najmniej czternastokrotnie w ratuszu. Zapewne też z tego powodu w sąsiedztwie ratusza znajdowało się niewielkie więzienie, którego pozostałości odnaleziono w trakcie badań archeologicznych. Niewykluczone, że było to także miejsce tortur, w XVII-wiecznych dokumentach określane mianem *locum torturarum* lub po prostu *miejsce turtur*.

Przy opisie średniowiecznych i nowożytnych zabytków Muszyny warto wspomnieć także obiekty sakralne.

Jedyną świątynią, która zachowała się do dnia dzisiejszego w Muszynie, jest usytuowany w północnej części miasta kościół p.w. św. Józefa Oblubieńca NMP wraz z dzwonnica, ogrodzeniem, kaplicą i figurą św. Jana Nepomucena. Wybudowany w XVII w., utrzymany w stylu barokowym. Obiekt ten jest szczególnie interesujący z uwagi na przechowywany w nim obraz z XVI w. ukazujący najprawdopodobniej najstarsze przedstawienie muszyńskiego zamku.

 le známych zápisníc z rokovaní zasadal hraničný súd v Muszynie na radnici najmenej štrnásťkrát. Zrejme aj preto sa v okolí radnice nachádzalo malé väzenie, ktorého pozostatky sa našli pri archeologickom výskume. Nedá sa vylúčiť, že to bolo aj miesto mučenia označované v dokumentoch zo 17. storočia ako ...*locum torturarum*... alebo jednoducho ...*meysce turtur*...

Pri opise stredovekých a novovekých pamiatok Muszyny nemôžeme zabudnúť spomenúť sakrálnu stavbu.

Najznámejším kostolom, vzhľadom na to, že existuje dodnes, je kostol sv. Jozefa so zvonickou, plotom, kaplnkou a postavou sv. Jána Nepomuckého, postavený v 17. storočí v barokovom slohu. Tento objekt je zaujímavý najmä maľbou zo 16. storočia, ktorá je pravdepodobne najstarším vyobrazením muszynského hradu.

Obec je známa aj mnohými historickými kostolmi a kaplnkami, ktoré sa zachovali v dobrom stave a sú dedičstvom lemkovskej osady. Pôvodne to bolo pravoslávne obyvateľstvo, no v dôsledku Brestskej únie v 16. storočí sa začala transformácia na gréckokatolícky obrad.

Zoznam zachovaných pravoslávnych kostolov v okrese Muszyna (v súčasnosti slúžiacich ako rímskokatolícke kostoly) začína najcennejšou pamiatkou tejto kategórie - pravoslávny kostol sv. Svätý Jakuba mladšieho apoštola v Powroźniku. Chrám bol vysvätený 5. októbra 1600. Vzhľadom na svoj vek a stav zachovania nezvyčajných polychrómií a zariadenia bolo toto zariadenie zaradené do Zoznamu svetového

 Obszar gminy słynie również z licznych zabytkowych cerkwi i kapliczek zachowanych w dobrym stanie, a będących spuścizną po osadnictwie łemkowskim. Pierwotnie była to ludność prawosławna, jednak w efekcie unii brzeskiej w XVI w. rozpoczęła się transformacja na obrządek grekokatolicki.

Listę zachowanych w gminie Muszyna cerkwi (obecnie pełniących funkcje kościołów rzymskokatolickich) otwiera najcenniejszy zabytek z tej kategorii – cerkiew p.w. św. Jakuba Młodszeo Apostoła w Powroźniku. Świątynię konsekrowano 5 października 1600 r. Ze względu na wiek, stan zachowania niezwykłych polichromii i wyposażenia obiekt ten wpisano na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO i bez wątplenia jest to zabytek, którego nie można pominąć na trasie zwiedzania gminy Muszyna.

Drugą najstarszą cerkwią w gminie jest świątynia w Szczawniku. Obecna pochodzi z 1841 r., ale zbudowana została w miejscu wcześniejszej z XVII wieku. Bezpośrednio za cerkwią znajduje się cenne ujęcie wody mineralnej.

Pod koniec XVIII w. wybudowano cerkiew w Wojkowej, natomiast w wieku XIX sześć kolejnych: w Andrzejówce, Dubnem, Jastrzębiku, Leluchowie, Miliku oraz w Złockiem. Każda z nich położona jest w miejscu o wyjątkowych cechach krajobrazowych i widokowych.

Najmłodszym zabytkowym budynkiem sakralnym w gminie jest XX-wieczna, murowana cerkiew p.w. św. Michała Archanioła w Żegiestowie. Wybudowana w unikatowym jak na te tereny kształcie – na planie krzyża greckiego.

 dedičstva UNESCO a je nepochybne pamiatkou, ktorú nemožno vynechať pri prehliadke v Muszynie.

Druhým najstarším pravoslávny kostolom v obci je chrám v Szczawniku. Súčasný pochádza z roku 1841, no postavili ho na mieste staršieho zo 17. storočia. Priamo za kostolom sa nachádza cenný odber minerálnej vody.

Koncom 18. storočia bol vo Wojkove postavený pravoslávny kostol a v 19. storočí ďalších šesť: v Andrzejówke, Dubne, Jastrzębiku, Leluchówce, Miliku a Złockie. Každý z nich sa nachádza na mieste s jedinečnou krajinou a scénickými prvkami.

Najmladšou historickou náboženskou budovou v obci je tehlový pravoslávny kostol z 20. storočia. Svätý Michala archanjela v Żegiestowie. Bol postavený v jedinečnom tvare pre túto oblasť - na pôdoryse gréckeho kríža.

Innými pozostalosťami lemkovskej populácie, vysídlenej z regiónu Sądecczyzna hneď po 2. svetovej vojne v rámci operácie Wiśła, sú početné pozostatky opustených osád ukrytých v lesoch a často dobre zachované drevené budovy, ktoré sú súčasťou novších fariem.

Už pred vypuknutím 2. svetovej vojny sa vďaka úsiliu starostu Antonia Jurczaka stala obec Muszyna mimoriadne obľúbeným kúpeľným strediskom pre svoje krajinné hodnoty, čistý vzduch a prítomnosť privádzačov liečivej vody (prvé dve studne boli vrtané v 30. rokoch 20. storočia). Počas tohto obdobia bolo v Żegiestowie postavených niekoľko penziónov, ktoré navrhli najvýznamnejší architekti, vrátane

Inną pozostałością po ludności łemkowskiej, wysiedlonej z Sądecczyzny zaraz po II wojnie światowej w ramach akcji Wisła, są liczne ukryte w lasach pozostałości po opuszczonych siedliskach oraz często dobrze zachowane drewniane zabudowania, wchodzące w skład nowszych gospodarstw.

Jeszcze przed wybuchem II wojny światowej w wyniku starań burmistrza Antoniego Jurczaka gmina Muszyna stała się niezwykle popularnym uzdrowiskiem zarówno z uwagi na walory krajobrazowe, czyste powietrze, jak i obecność ujęć wód leczniczych (dwa pierwsze odwierty wykonano w latach 30.). W tym okresie wybudowano kilka pensjonatów w Żegiestowie, projektantami których byli najznamienitsi architekci, w tym Adolf Szyszko-Bohusz (pensjonat „Warszawianka”, sanatorium „Dom Zdrojowy”), Jan Bagieński oraz Zbigniew Wardzał (sanatorium „Wiktor”).

Niestety, działania wojenne przyczyniły się do niemal całkowitej dewastacji obiektów uzdrowiskowych. Dopiero pod koniec lat 50. udało się przywrócić ich świetność, a turyści i pensjonariusze tłumnie wrócili do Muszyny.

Trend ten trwa do dziś, a niewątpliwie pozytywny wpływ na to mają efekty realizowanych na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat w gminie Muszyna licznych polsko-słowackich projektów o bardzo zróżnicowanym charakterze. Ich częścią wspólną było wzbogacenie oferty historycznej pogranicza poprzez zadania o charakterze badawczym, promocyjnym, ale także budowlano-inwestycyjnym. Dzięki temu udało się odsłonić mury muzyńskiego zamku, nowożytnego ratusza i towarzyszącej mu zabudowy (więzienie, studnia,

Adolfa Szyszka-Bohusza (pensjonat „Warszawianka”, sanatorium „Dom Zdrojowy”), Jana Bagieńskiego a Zbigniewa Wardzala (sanatorium „Wiktor”).

Żiaľ, wojnové aktivity prispeli k takmer úplnej devastácii kúpeľných zariadení. Až koncom 50. rokov 20. storočia bola obnovená ich bývalá sláva a do Muszyny sa hŕfne vracali turisti a návštevníci lečební

Tento trend pokračuje dodnes a je nepochybne pozitívne ovplyvnený efektmi mnohých poľsko-slovenských projektov veľmi rôznorodého charakteru realizovaných za posledných asi tucet rokov v celom Muszynskom okrese. Ich spoločnou súčasťou bolo obohatenie historickej ponuky pohraničia prostredníctvom výskumných, propagačných, ale aj stavebných a investičných činností. Vďaka tomu bolo možné odkryť múry hradu Muszyna, modernú radnicu a jej sprievodné budovy (väznica, studňa, už neexistujúce priechlia) a najstaršiu opevnenú stavbu – hradisko. Každý z týchto podnikov sprevádzali propagačné úlohy a knižné publikácie. V rámci projektových aktivít boli zrekonštruované aj historické pivnice (pôvodne sklady maďarského vína), na ktorých bola postavená nová radnica.

W 2023 r. zakończono prace polegające na odbudowie muzyńskiego zamku, będące zwieńczeniem wieloletniego wysiłku badaczy.

W trakcie omawianych projektów równoległe prowadzono także duże prace budowlane i zabezpieczające zabytki w partnerskich miejscowościach na Słowacji. W ten sposób zabezpieczono część murów na zamku w Plavcu oraz, co istotne z punktu widzenia niniejszej publikacji, poddano pracom konserwator-

nieistniejące już pierzeje) oraz najstarszego obiektu warownego – grodziska. Każdemu z tych przedsięwzięć towarzyszyły zadania o charakterze promocyjnym oraz publikacje książkowe. W ramach działań projektowych zrekonstruowane zostały również zabytkowe piwnice (pierwotnie sklady na węgierskie wino), na których stanął nowy ratusz miejski.

W 2023 r. zakończono prace polegające na odbudowie muzyńskiego zamku, będące zwieńczeniem wieloletniego wysiłku badaczy.

W trakcie omawianych projektów równoległe prowadzono także duże prace budowlane i zabezpieczające zabytki w partnerskich miejscowościach na Słowacji. W ten sposób zabezpieczono część murów na zamku w Plavcu oraz, co istotne z punktu widzenia niniejszej publikacji, poddano pracom konserwatorskim dużą część średniowiecznych murów miejskich otaczających miasto Sabinov.

I tu warto na chwilę się zatrzymać, gdyż również Sabinov jest jednym z najciekawszych historycznie miejsc w regionie. Jego dzisiejszy obszar zasiedlony był już w X w. Nasilenie procesów osadniczych nastąpiło jednak dopiero w połowie wieku XIII, kiedy to na dogodnie pod względem gospodarczym i handlowym tereny przybyli osadnicy niemieccy, którzy bardzo szybko rozpoczęli starania o nadanie praw miejskich. Udało się im to 28 stycznia 1299 r. i od tego czasu datuje się intensywny rozwój miasta. Szerok różnorodność zagrożeń zewnętrznych skłonił w 1405 r. króla Zygmunta Luksemburskiego do wydania przywileju, na mocy którego miasto mogło wybudować mury miejskie – nie tylko dla swojego bezpieczeństwa, ale także po to, by można je było włączyć

skim dużą część średniowiecznych murów miejskich otaczających miasto Sabinov.

V tomto mieste sa oplatí na chvíľu zastaviť, pretože Sabinov patrí aj k historicky najzaujímavejším miestam regiónu. Jeho dnešné územie bolo osídlené už v 10. storočí, osídľovacie procesy sa však zintenzívnili až v polovici 13. storočia, keď do hospodársky a obchodne výhodných oblastí prišli nemeckí osadníci a rýchlo sa začali uchádzať o mestské práva. Podarilo sa im to 28. januára 1299 a odvtedy sa mesto intenzívne rozvíja. Množstvo rôznych vonkajších hrozieb podnietilo kráľa Žigmunda Luxemburského v roku 1405 k vydaniu privilégia, na základe ktorého mohlo mesto stavať mestské hradby – nielen pre svoju bezpečnosť, ale aj preto, aby sa mohli začleniť do obranného systému celého štátu. Napokon začiatkom 16. storočia bol Sabinov obohnaný múrom s celkovou dĺžkou 1 395 m a 16 vežami v obvode. Žiaľ, tieto stavby sa dodnes nezachovali v uspokojivom stave. Značná časť z nich bola zbúraná, aby sa získal stavebný materiál na domy, zvyšok schátral. V rámci cezhraničnej spolupráce sa Muszyna a Sabinovu podarilo prebudovať a zachovať veľký fragment stredovekého opevnenia, ktoré je dnes sprístupnené návštevníkom.

Oblasť Muszynského okresu a priľahlých slovenských obcí sa za posledných asi tucet rokov nepochybne zmenila na nepoznanie. Táto metamorfóza bola možná vďaka podpore európskych fondov, ale predovšetkým vďaka zapojeniu samospráv a komunít a spolupráci interdisciplinárnych tímov výskumníkov z rôznych výskumných centier.

 w system obronny całego państwa. Ostatecznie w początkach XVI w. Sabinov otoczono murem o łącznej długości 1395 m oraz włączonymi w jego obwód 16 basztami. Niestety, konstrukcje te nie dotrwały do naszych czasów w zadowalającym stanie. Znaczną ich część rozebrano w celu pozyskania budulca na domy, reszta popadła w ruinę. W ramach współpracy transgranicznej Muszyna i Sabinova udało się odbudować i zakonserwować spory fragment średniowiecznych umocnień, które udostępnione zostały do zwiedzania.

Obszar gminy Muszyna oraz przyległych słowackich gmin przez ostatnie kilkanaście lat niewątpliwie przekształcił się nie do poznania. Ta metamorfoza stała się możliwa dzięki wsparciu funduszy europejskich, ale przede wszystkim dzięki zaangażowaniu lokalnych władz i społeczności oraz współpracy interdyscyplinarnych zespołów badaczy z różnych ośrodków naukowych.

Wspaniałe zabytki i walory przyrodnicze nadają gminie Muszyna niezwykłego kolorytu i przyciągają turystów z całego świata. Chcielibyśmy aby niniejszy album *Wokół Muszyńskiego Zamku – Przez Czas i Przestrzeń* pozwolił na odbycie wirtualnej podróży po naszej małej ojczyźnie. Mamy nadzieję, że zgromadzone tu zdjęcia, oddające piękno odnowionych zamkowych murów, urokliwe wioski i malownicze krajobrazy, skłonią Państwa do refleksji i podróży w nasze strony.

 Veľkolepé pamiatky a prírodné hodnoty dodávajú v tomto regióne mimoriadnu farbu a lákajú turistov z celého sveta. Boli by sme radi, keby vám tento album *Okolo Muszinského hradu - Časom a priestorom* umožnil virtuálnu cestu po našej malej domovine. Dúfame, že tu zozbierané fotografie, ktoré odrážajú krásu zrekonštruovaných hradných múrov, pôvabných dedín a malebnej krajiny, vás povzbudia k zamysleniu a cestovaniu týmto regiónom.

*Zasięg Państwa
Muszyńskiego
z okresu 1391-1781 r.*

*Rozsah Muszynského
Štátu z 1391-1781*

Wycinek obrazu „Św. Antoni z Dzieciątkiem” z pierwszej połowy XVII w. znajdujący się na muzyńskiej plebanii - przypuszczalnie najstarsze, aczkolwiek nie do końca wierne przedstawienie muzyńskiego zamku. • Fragment obrazu „Sv. Antonia s dieťaťom” z prvej polovice 17. storočia, ktorý sa nachádza v presbytériu Muszyna – pravdepodobne najstaršie, aj keď nie celkom presné zobrazenie muszynského hradu.

Pozostałości zamku na rycinie zamieszczonej w czasopiśmie *Przyjaciel ludu*, 1837 rok. • Pozostatky hradu na vyobrazení uverejnenom v časopise *Przyjaciel ludu*, 1837 rok.

Muszyna wg rysunku MB Stęczyńskiego z 1846 r. Zamek już wtedy był trwałą ruiną, pozbawioną znacznej części pierwotnych murów. •

Muszyna podľa kresby MB Stęczyńskiego z roku 1846. Už vtedy bol hrad zrúcaninou, zbavený významnej časti pôvodných múrov.

Zabudova Muszyny z pozostalosi zámku v tle, rysunek Leona Dembowskiego, ok. polowy XIX stulecia. • Zástavba Muszyny s pozostatkami hradu v pozadí, kresba od Leona Dembovského, približne z polovice 19. storočia.

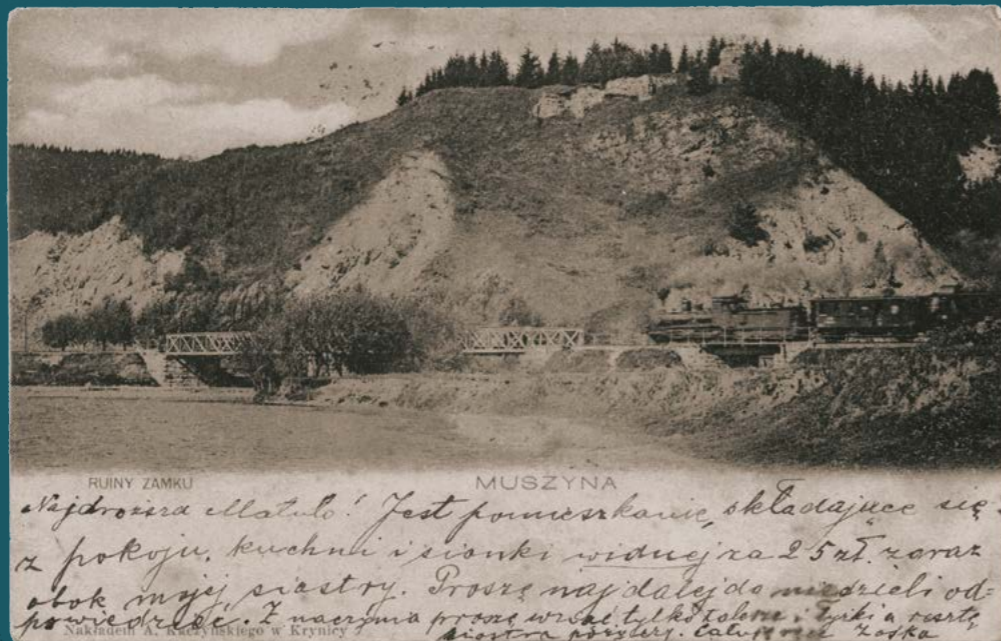

Góra Zamkowa z pozostalosi zámku na rysunku Napoleona Ordy, ok. roku 1880. • Hradný vrch s pozostatkami hradu na kresbe od Napoleona Ordu, okolo roku 1880.

Pocztówka ukazująca Górę Zamkową z widocznymi na szczycie ruinami warowni oraz pozostałościami kamieniołomu u jej podnóża i na zboczu, stan z początku XX w. • Pohľadnica, na ktorej je zobrazený Hradný vrch so zrúcaninou strážnej pevnosti viditeľnou na jeho vrchole a pozostatkami kamieniołomu na úpätí a na svahu, stav zo začiatku 20 st.

Góra Zamkowa ze słabo czytelnymi murami zamku i linią kolejową zbudowaną w roku 1876 u jej podstawy na pocztówce z 1901 roku, stan z przełomu XIX i XX wieku. • Hradný vrch so slabo rozoznatelnými hradbami a železničnou traťou, vybudovanou v roku 1876 na jeho úpätí, na pohľadnici z roku 1901, stav z prelomu 19. a 20. storočia.

Najdroższa ellatulo! Jest pomieszkanie, składające się z pokoju, kuchni i sianki widnej na 25 ul. oraz stok innej sianki. Proszę napisać do mnie dalej od powiatu...
 Nakładem A. Wasyńskiego w Krynicy
 Sionta przyst. Caluprod 40ka

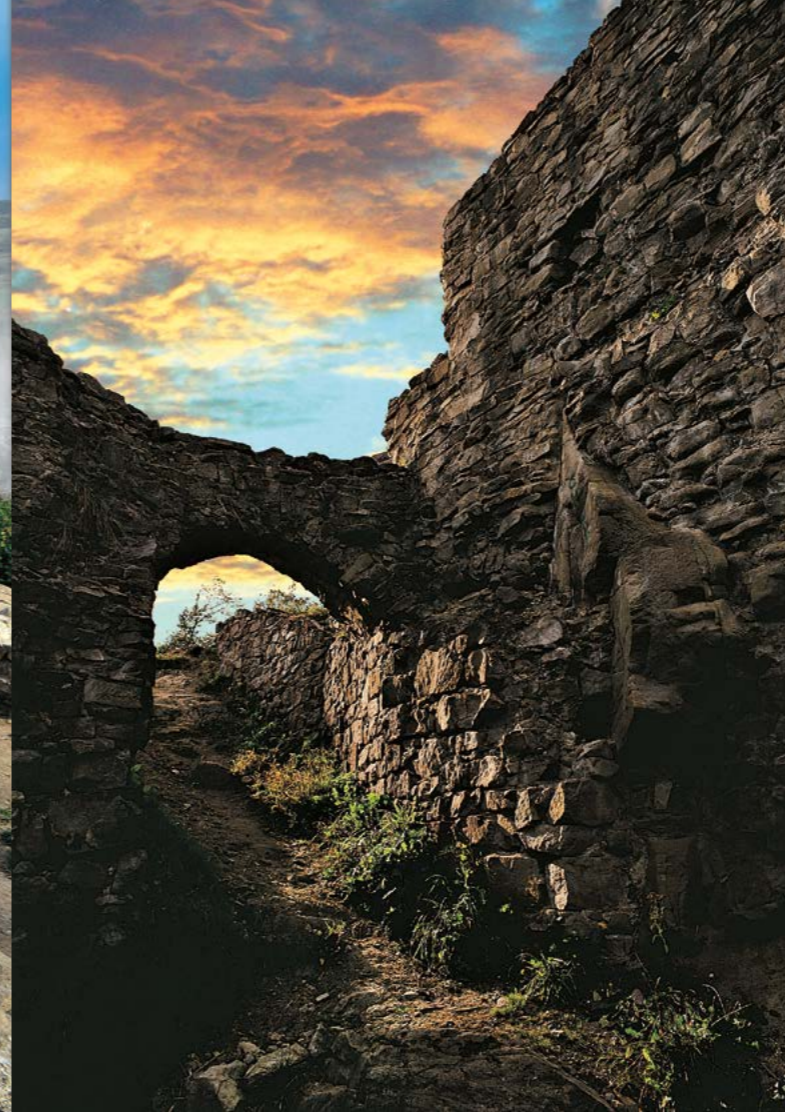

Północny mur zamkowej baszty na pocztówce wydanej przed 1905 rokiem, stan z przełomu XIX i XX stulecia. • Severný múr hradnej bašty na pohľadnici wydanej pred rokom 1905, stav z prelomu 19. a 20. storočia.

Pozostałości murów baszty, lata 50. XX wieku. • Pozostatky múrov bašty v 50-tych rokoch 20. storočia.

Zarośnięta lasem Góra Zamkowa w połowie lat 50. XX wieku. • Hradný vrch porastený lesom v polovici 50-tych rokov 20. storočia.

*Pozostałości średniowiecznej wieży mieszkalnej przed rozpoczęciem prac konserwatorskich.
Zvyšky stredovekej obytnej veže pred začatím konzervačných prác.*

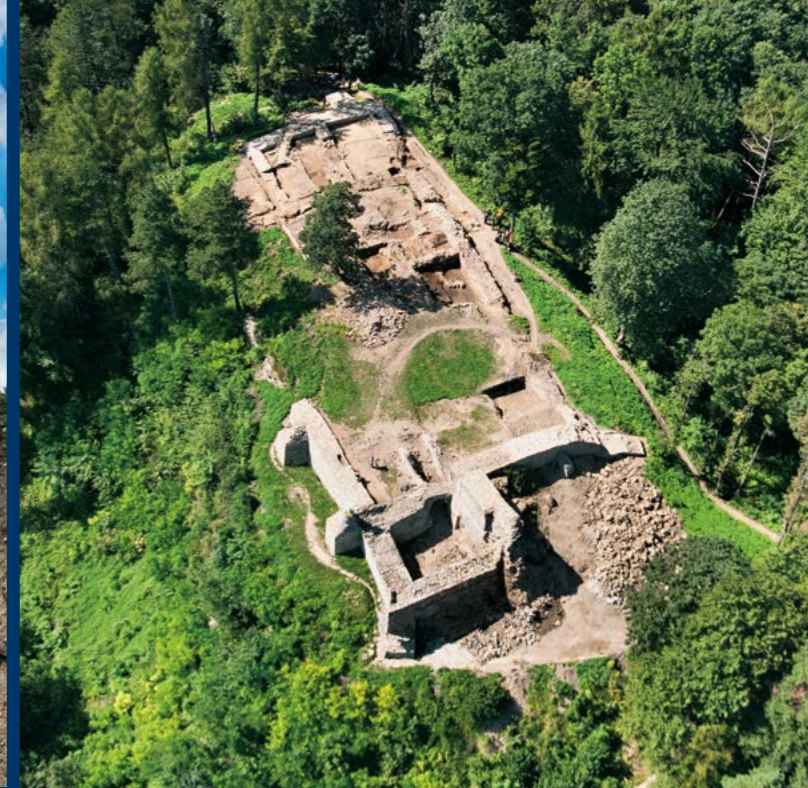

*Wnętrze średniowiecznej wieży mieszkalnej przed rozpoczęciem prac konserwatorskich. Widoczne wejście do najniższej kondygnacji, wykonane najprawdopodobniej w wieku XVI.
Interiér stredovekej obytnej veže pred začatím konzervačných prác. Viditeľný je vchod na najnižšie poschodie, vyrobený s najväčšou pravdepodobnosťou v 16. storočí.*

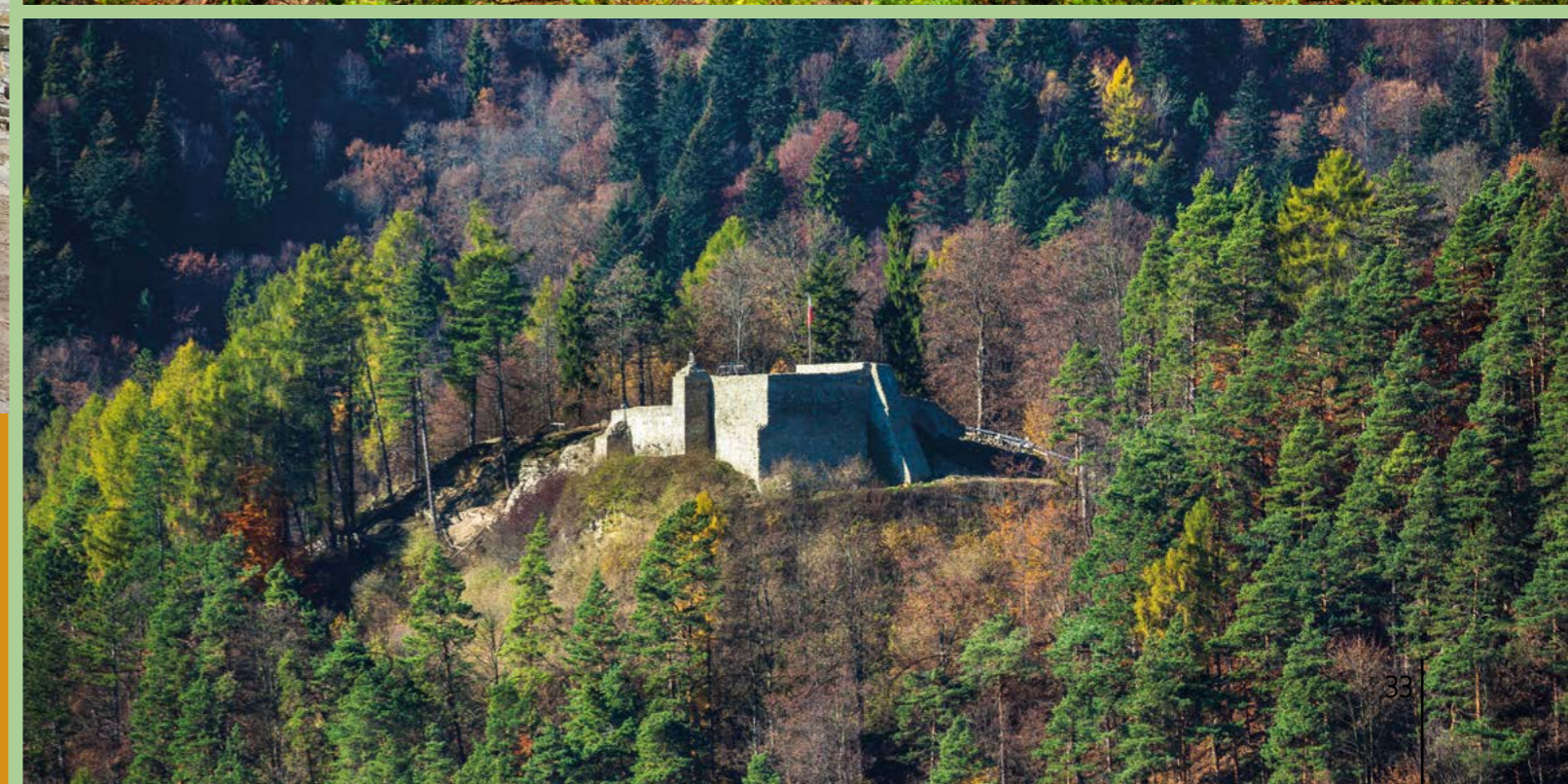

Panoramický výhľad na interiér stredovekej obytnej veže pred začatím konzervačných prác.

Zamek w trakcie realizacji pierwszy prac konserwatorskich i powiązanych z nimi badań archeologicznych. Na zdjęciu lotniczym widoczne nie tylko pozostałości XV wiekowej wieży mieszkalnej i muru obwodowego, ale także pozostałości po innych odkrytych budynkach: renesansowym pałacu oraz średniowiecznym spichlerzu.

Na hrade prebiehajú prvé konzervačné práce a súvisiaci archeologický výskum. Na leteckej snímke sú nielen zvyšky obytnej veže z 15. storočia a obvodového múru, ale aj zvyšky ďalších objavených stavieb: renesančného paláca a stredovekej sýpky.

*Ruiny zamku po zakończeniu pierwszych prac konserwatorskich.
Zrúcanina hradu po ukončení prvých konzervačných prác.*

Wieża muszyńskiego zamku dominująca nad centrum miasta. • Dominantou centra mesta je hradná veža Muszyna.

Taras widokowy na zamkowej wieży. • Vyhliadková plošina na hradnej veži.

> Zamek z lotu ptaka. • Hrad z vtáčej perspektívy.

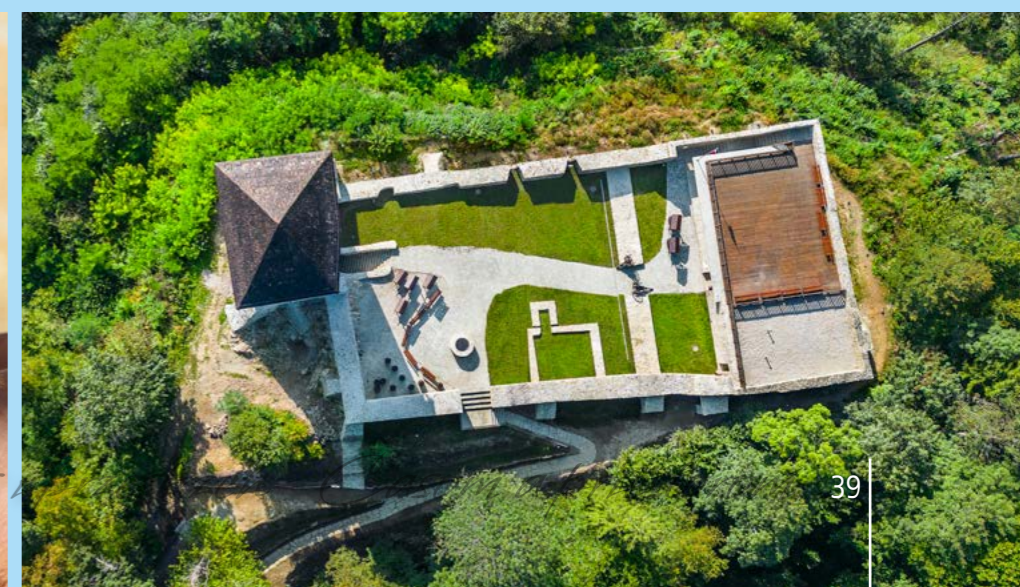

Wnętrze zrekonstruowanej w 2023 roku wieży zamkowej, widok z lotu ptaka na zamek oraz kompleks basenów na Zapopradziu.
Interiér hradnej veže zrekonštruovaný v roku 2023, pohľad na hrad a areál kúpaliska v Zapoprade z vtáčej perspektívy.

Zamek po odbudowie z 2023 roku. Na górze widok z tarasu usytuowanego nad dawnym renesansowym pałacem biskupów krakowskich.
Hrad po rekonstrukcii v roku 2023. Na vrchole výhl'ad z terasy umiestnenej nad bývalým renesančným palácom krakovských biskupov.

Kafle wczesnorenesansowe, po lewej Anioł Tarczownik
Kachlice z obdobia skorej renesancie, Vľavo štítonosný anjel.

Kafle wczesnorenesansowe • Kachlice z obdobia skorej renesancie

Znaleziska przedmiotów metalowych:
 1. – wewnętrzna strona zamka do drzwi
 2.-3. – lufy dwóch hakownic z metalowymi kulami, 4. – srebrny szeląg Zygmunta III Wazy 5.-6. – monety węgierskie z XV w., 7. – zapinka 8. – okucie rzemienia zapięcia księgi 9. – okucie zamka skrzyneczki •
 Kovove nálezy: 1. – vnútorná strana zámku dverí, 2.-3. – vnútorná strana dvoch hlavných hákovníc s kovovými guľami, 4. – strieborný szeląg (minca, tretina groša) z čias kráľa Žigmunda III. Wazy, 5.-6. – strieborné uhorské mince z 15. stor., 7. – zápinka, 8. kovanie remeňa knižného zapínania, 9. kovanie zámku skrinky

Znaleziska militariów (2013 r.): 1. – grotty bełtów 2. – grot strzały 3. – rękojeść kordu typu morawskiego z XV wieku 4. – fragment głowni kordu typu morawskiego z XV wieku 5. – bogato zdobiona opacha z posrebrzаныmi elementami z XV wieku (część zbroi płytowej, służąca do ochrony ręki od łokcia w górę) 6. – głowica miecza (w broni siecznej jest to zakończenie trzonu rękojeści) 7. – głownia, klinga, staropol. żelazo brzeszczot miecza • Nálezy militárií (2013): 1. - hlavice svorníka 2. - hrot šípu 3. - rukoväte škrty moravského typu z 15. stor. 4. - fragment čepele šalianskeho typu moravského z 15. stor. 5. - bogato zdobený nátepník s postriebrenými prvkami z 15. storočia (súčasť plátového brnenia, slúžiaceho na ochranu ruky od lakt'a smerom nahor) 6. - hlavica meča (u brúsnych zbraní je to ukončenie čepele rukoväť) 7. - železná čepel' meča

1. Dzwoneczek (np. do końskiej uprzęży), 2. Zabytki należące do oporządzenia jeździeckiego: ostrogi, wędzidło, podkova, rozdzielnice rzemieni, 3. tłok pieczętny, 4. średniowieczny tłok pieczętny, 5. pierścionki z oczkiem 6.-7. - denar Władysława V Pogrobowca - XV w., 8. - denar Zygmunta Luksemburskiego - XV w., 9 - denar Kazimierza Jagiellończyka - XV w. • 1. Zvonček (napr. na konský postroj), 2. Pamiatky patriace k jazdeckej výstroji: ostrohy, udidlo, podkova, rozdeľovač popruhu, 3. tesniaci piest, 4. stredoveký tesniaci piest, 5. krúžky s okom 6.-7. - denár Władysława V Pogrobowiec - 15. storočie, 8. - denár Žigmunda Luxemburského - 15. storočie, 9 - denár Kazimíra IV. Jagellonského - 15. storočie.

Małe klejnoty - mają postać srebrnej kuli, pustej w środku o średnicy ok. 5 centymetrów składającej się z dwóch półkul, które łatwo można rozdzielić. Górna pokrywa bogaty ornament wykonany ze srebrnych drucików i kuleczek. Na jej szczycie umieszczono kwiat ze szlifowanym grantem. Przeznaczenie tych przedmiotów nie jest całkiem jasne. Możliwe, że pełniły funkcję pomambers, czyli pojemnika, w którym przechowywano zapachowe kuleczki. Używano ich, by stłumić niezbyt przyjemne zapachy. • Drobné šperky - majú podobu striebornej gule, vnútri dutej, s priemerom cca 5 centimetrov pozostávajúce z dvoch hemisfér, ktoré možno ľahko oddeliť. Vrchný kryt je bohato zdobený striebornými drôtkami a lopty. Na jej vrchole je kvet s rezanou dotáciou. Účel týchto položiek nie je úplne jasný. Je možné, že slúžili ako pomamber, teda nádoba, v ktorej sa skladovali vonné guľôčky. Používali sa na potlačenie nepríjemných pachov.

< Cerkiew w Powroźniku - najcenniejsza cerkiew Państwa Muszyńskiego z 1600 r. pw. św. Jakuba Młodszego Apostoła. Obecnie kościół rzymskokatolicki pod tym samym wezwaniem. • Cerkva v Powrožniku - najhodnotnejšia cerkva muszynského štátu z roku 1600 sv. Jakuba Mladšieho Apoštola. V súčasnosti rímskokatolícky kostol.

Polichromia zakrystii z XVII w., ikona Sądu Ostatecznego z 1623 r. Dolna część ikonostasu cofnięta została do prezbiterium, a w tradycyjnym miejscu zachował się tylko rząd Deesis, wizerunki proroków, patriarchów i ojców kościoła. • Polichromia v zakrystii XVII st., ikona Poslednej večere z 1623. Spodná časť ikonostasu cúvnutá do prezbiterium, a na tradičnom mieste sa zachoval iba rad Deesis, portréty prorokov, patriarchov a otcov Cirkvy.

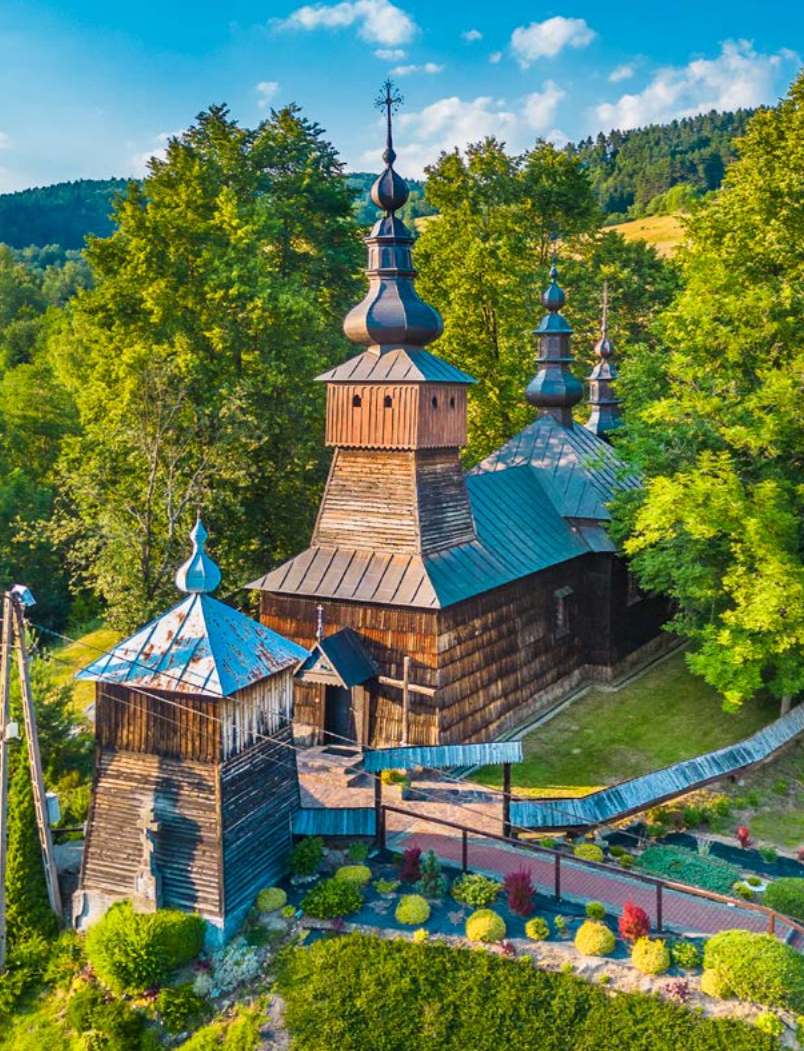
Złockie – widok od północnego zachodu na cerkiew z 1872 roku pw. św. Dymitra. Świątynia od 1951 r. jest kościołem rzymskokatolickim pw. Narodzenia NMP. Kompletny ikonostas z drugiej połowy XIX w.

Złockie – výhľad zo severného východu na cerkvu z roku 1872 sv. Dimitra. Svätyňa od roku 1951 je rímskokatolíckym kostolom Narodenia NMP. Kompletný ikonostas z druhej polovice XIX st.

Cerkiew pw. św. Demetriusza (Dymitra) z 1841 r. w Szczawniku. Polichromie z początku XX w. przedstawiające Sąd Ostateczny i Chrztos Rusi. Późnobarokowy ikonostas.

Cerkva sv. Demetriusza (Dimitra) z roku 1841 v Szczawniku. Polichromie zo začiatku 20. storočia zobrazujúce Posledný Súd a Krst Rusi. Neskorobarokový ikonostas.

Jastrzębik – cerkiew z 1837 roku, obecnie kościół rzymskokatolicki pw. św. Łukasza. Nietypowy schodkowy układ ikon w barokowym ikonostasie z XVIII w. Nocny widok na cerkiew.

Jastrzębik – cerkva, súčasne rímskokatolícky kostol sv. Lukáša z 1837. Nietypické riešenie ikón v barokovom ikonostasie z XVIII storočia. Nočný výhľad na cerkvu.

Milik – cerkiew pw. św. Kosmy i Damiana z 1813 r. – widok od wschodu. Wnętrze cerkwi z ikonostasem rokokowo-klasycystycznym.

Milik – cerkva sv. Kosmy i sv. Damiana z 1813 - výhľad z východu. Interiér cerkvy s rokokovo - klasistickým ikonostasom.

Andrzejówka - cerkiew pw. Zaśnięcia Bogurodzicy z 1864 roku. Obecnie filialny kościół rzymskokatolicki. Ikonostas z 1874 r. wykonany przez bardziowskiego artystę Victorina Zompha. Andrzejówka - cerkva Zasnutia Boharodičky z roku 1864. V súčasnosti filialný rímskokatolícky kostol. Ikonostas z 1874 vykonaný cez bardejovského umelca Victorina Zompha

Wojkowa - cerkiew pw. śś. Kosmy i Damiana z 1792 roku, obecnie kościół rzymskokatolicki pod tym samym wezwaniem. Kompletny i dobrze zachowany ikonostas z XVIII w.

Wojkowa - cerkva sv. Kosmy i Damiana z 1792, súčasne rímskokatolícky kostol s tým istým názvom. Kompletný a dobre uchovaný ikonostas z XVIII st.

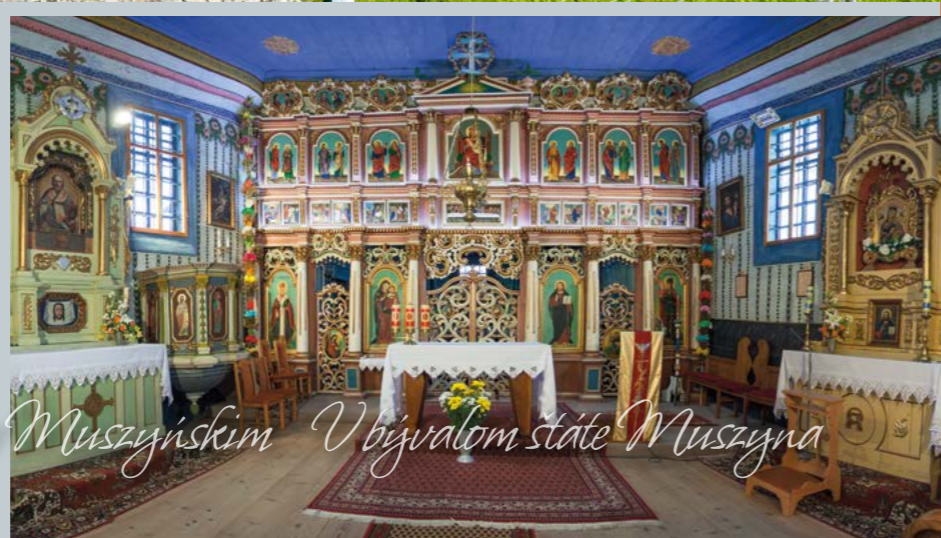

Leluchów – widok od południowego-zachodu na cerkiew pw. św. Dymitra z 1861 roku, obecnie kościół rzymskokatolicki pw. Macierzyństwa NMP. Rokokowo-klasycystyczny ikonostas z ikonami Victoria Zompha z Bardiowa. • Leluchów - výhl'ad z južného západu na cerkvu sv. Dimitra z 1861, súčasne rímskokatolícky kostol Materstva NMP. Rokokovo-klasičticky ikonostas s ikonami Victorina Zompha z Bardejova.

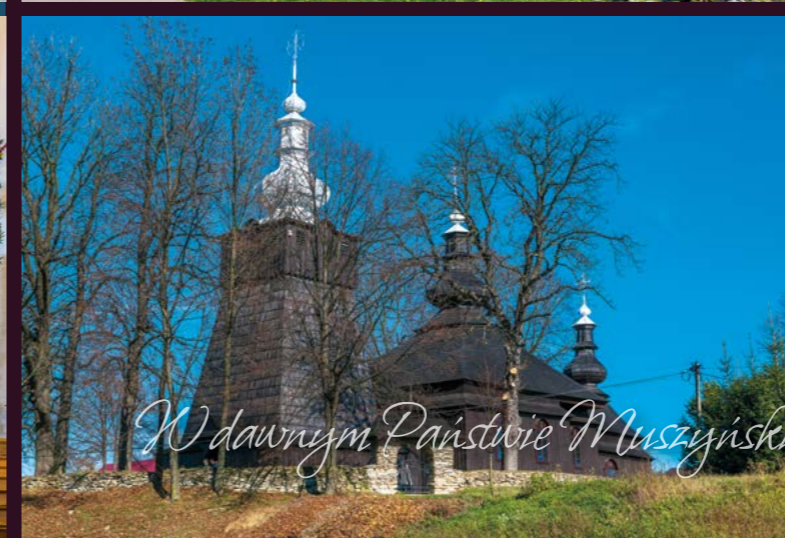

Dubne – cerkiew z 1863 roku pw. św. Michała Archanioła. Krzyż procesyjny, polichromia Trójcy Przenajświętszej z XIX w., ikonostas rokokowo-klasycystyczny z przełomu XVIII i XIX w. z ikonami namalowanymi pod koniec XIX w.
Dubne – cerkva z 1863 sv. Michala Archanjela. Procesiový kríž, polychrómovaný Najsvätejšej Trojice z 19. storočia, rokokovo-klasičticky ikonostas z XVIII a XIX st. s ikonami namal'ovanými koncom XIX st.

Żegiestów – murowana cerkiew z 1925 roku pw. św. Michała Archanioła. Po wyjeździe ludności grekokatolickiej świątynia została zaadoptowana na kościół rzymskokatolicki pw. św. Anny i św. Michała Archanioła. Jedyna w Polsce cerkiew murowana typu bojkowskiego. Prezbiterium z rzeźbami patronki i śś. Piotra i Pawła. Żegiestów – murowaná cerkva z 1925 sv. Michala Archanjela. Po odchode gréckokatolíckych obyvatel'ov svätyňa bola adoptovaná na rímskokatolícky kostol sv. Anny a sv. Michala Archanjela. V Poľsku ojedinelá murowaná cerkva bojkovského typu. Prezbitérium so sochami patrónky i sv Petra a sv. Pavla.

Cerkiew w Bereście pw. śś. Kosmy i Damiana z 1842 roku. Dawna cerkiew pw. śś. Kosmy i Damiana z 1939 roku w Kamiannej. Cerkiew w Banicy pw. śś. Kosmy i Damiana z połowy XVIII w. Cerkiew pw. św. Paraskiewy z 1894 roku. w Czyrnej. Cerkiew pw. św. Michała Archanioła z 1797 roku w Brunarach Wyżnych. • Cerkva v Bereście sv. Kosmy i sv. Damiana z 1842. Dávna cerkva sv. Kosmy i sv. Damiana z 1939 v Kamiannej. Cerkva v Banici sv. Kosmy i sv. Damiana z polovice XVIII st. Cerkva sv. Paraskivy z 1894 v Czyrnej. Cerkva sv. Michala Archanjela z 1797 v Brunarach Wyżnych.

Muszynka – cerkiew pw. św. Jana Ewangelisty z 1689 roku. Murowana cerkiew pw. św. Łukasza z 1885 roku w Zubrzyku. Cerkiew grekokatolicka pw. św. Dymitra z 1755 roku w Śnietnicy. • Muszynka – cerkva sv. Jána Evanjelistu z 1689. Murovaná cerkva sv. Lukáša z 1885 v Zubrzyku. Gréckokatolícka cerkva sv. Dimitra z 1755 z Snietnice.

> Cerkiew pw. św. Michała Archanioła z 1846 roku w Mochnacze Niżnej. Tylicka cerkiew grekokatolicka pw. św. Kosmy i Damiana z 1743 r. Drewniana cerkiew z 1888 roku pw. Opieki Bogurodzicy w Krynicy Słotwinach. Piorunka – cerkiew pw. św. Kosmy i Damiana z 1798 roku. Obecnie powyższe cerkwie są kościołami rzymskokatolickimi. • Cerkva sv. Michala Archanjela z 1846 v Mochnacze Nižnej. Tylická grékokatolícka cerkva sv. Kosmy i sv. Damiana z 1743. Drevená cerkva z 1888 Opatery Bohorodičky v Krynicy Słotwinach. Piorunka – cerkva sv. Kosmy a sv. Damiana z 1798. Súčasne powyše cerkvy sú rímskokatolíckymi kostolmi.

XVIII wieczny Dwór Starostów będący obecnie siedzibą Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury oraz pełniący funkcję kawiarni. Po prawej stronie w miejscu dawnego spichlerza Dom Garncarza, w którym odbywają się warsztaty ceramiczne.

Starostasova kúria z 18. storočia, v súčasnosti sídlo Mestského a Mestského kultúrneho strediska a slúži ako kaviareň. Vpravo v mieste bývalej sýpky Hrnčiarsky dom, kde sa konajú keramické dielne.

60 Wokół muszyńskiego zamku Około zamku Muszyna

Wokół muszyńskiego zamku Około zamku Muszyna

Na górze po lewej kordegarda z przełomu XVIII i XIX wieku, po prawej natomiast datowany na ten sam okres zajazd będący obecnie siedzibą Muzeum Państwa Muszyńskiego. Po prawej dwa zdjęcia pokazujące jedną z sal wystawieniowych muzeum.

W'ľavo hore je strážnica z prelomu 18. a 19. storočia a vpravo hostinec z rovnakého obdobia, ktorý je v súčasnosti sídlom Štátneho múzea Muszyna. Vpravo dve fotografie zobrazujúce jednu z výstavných siení múzea.

Rynek w Muszynie. Najstarsza część miasta o średniowiecznej metryce. W miejscu dzisiejszego budynku ratusza, w trakcie badań archeologicznych znaleziono XVI wieczne piwnice na wino węgierskie, relikty nowożytnego ratusza, budynek więzienia oraz studnie. Rynek ponadto zdobią dwie zabytkowe kapliczki.

Tržnica v Muszynie. Najstaršia časť mesta so stredovekým pôvodom. Na mieste dnešnej budovy radnice boli archeologickým výskumom nájdené uhorské vínne pivnice zo 16. storočia, pozostatky modernej radnice, budova väznice a studne. Trhové námestie zdobia aj dve historické kaplnky.

Rekonstrukcje dawnych XVI wiecznych piwnic na wino węgierskie oraz budynku więzienia wraz z wyposażeniem. Po prawej stronie nowo wzniesiony budynek ratusza.
Rekonštrukcie bývalých uhorských vínnych pivní z 16. storočia a budovy väznice so zariadením. Po pravej strane novopostavená budova radnice.

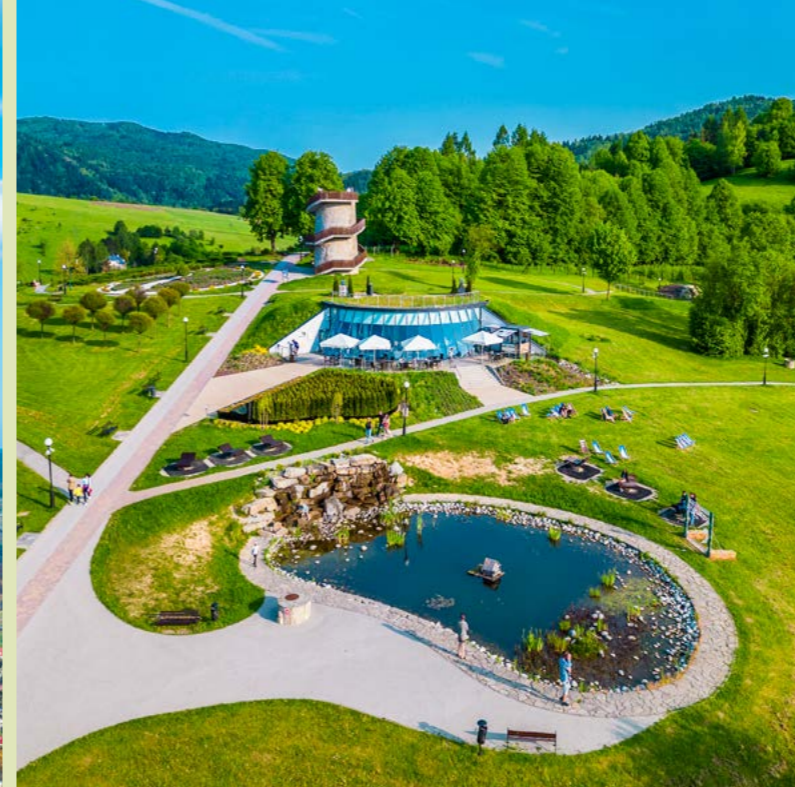
Na szczególną uwagę zasługuje zabytkowy zespół szeregowej mieszczańskiej zabudowy mieszkalnej przy ul. Kościelnej. Pochodzi w większości z przełomu XIX i XX wieku. Jej charakterystycznym elementem architektonicznym są drewniane bramy w elewacji frontowej z półkolistym nadprożem. Domy przy tej ulicy znajdują się na Małopolskim Szlaku Architektury Drewnianej.

Pozoruhodny je najmä historický komplex radových meštianskych obytných budov na ul. Kościelna. Pochádza prevažne z prelomu 19. a 20. storočia. Jeho charakteristickým architektonickým prvkom sú drevené brány v priečelí s polkruhovým prekladom. Domy na tejto ulici sa nachádzajú na Malopoľskom chodníku drevenej architektúry.

Kościół pw. św. Józefa - zbudowany w latach 1676-1728. Kościół parafialny to budowla barokowa o charakterze obronnym. Świadczą o tym umieszczone nad oknami otwory strzelnicze. Wewnątrz znajduje się ołtarz główny, sięgający lat czterdziestych XIX wieku i 9 ołtarzy bocznych, pochodzących ze starego kościoła, które przypisane są na początek XVII wieku.

Kostol sv. Jozefa - bol postavený v rokoch 1676-1728. Farský kostol je obranná baroková stavba. Svedčia o tom strelecké pozície a štrbiny umiestnené nad oknami. Vo vnútri sa nachádza hlavný oltár zo 40. rokov 19. storočia a 9 bočných oltárov zo starého kostola, ktoré sa pripisujú začiatku 17. storočia.

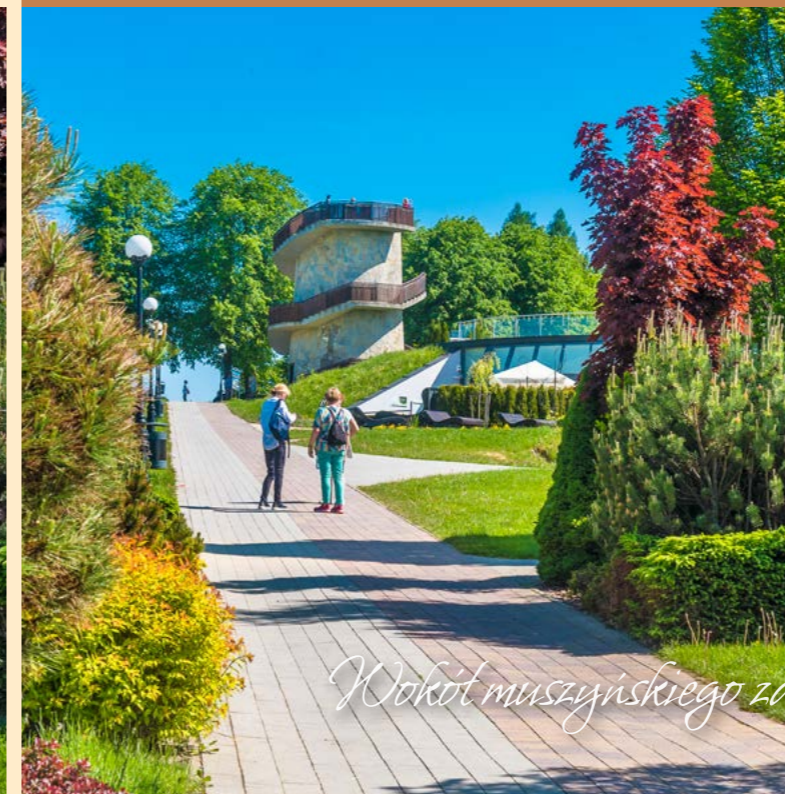
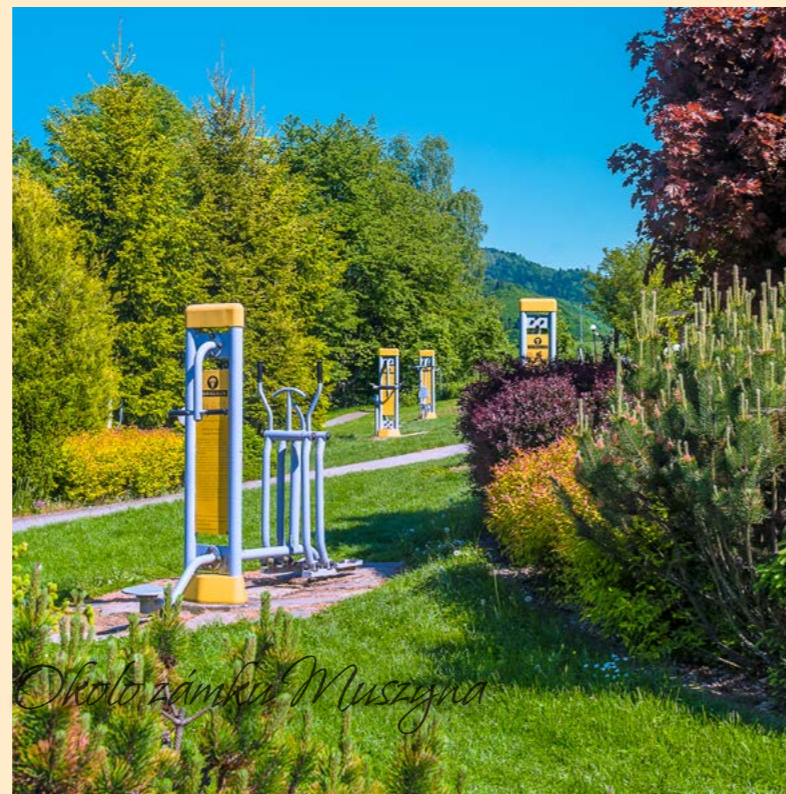
Muszynskie Ogrody Sensoryczne to największe tego typu założenie ogrodowe w Polsce. Cieszą oko różnorodnością pięknych roślin, jak również rozkoszują nasze zmysły owocami z krzewów i drzewek owocowych: czereśnia, jabłoń, malina, aronia. Szczególną ozdobą ogrodów są pola krokusowe (marzec-kwiecień).

Muszynské sensorické záhrady sú najväčším záhradným zariadením tohto typu v Poľsku. Potešia oko rozmanitosťou krásnych rastlín, rovnako potešia zmysly plodmi z kríkov a ovocných stromov ako sú: čerešňa, jablňoň, malina, arónia. Špeciálnou ozdobou záhrad sú krokusové polia (marec-apríl).

W ogrodach można aktywnie spędzić czas, ćwicząc na przeróżnych sprzętach (które są także przystosowane dla osób starszych), podziwiając jednocześnie przepiękną panoramę okolicy. Przy dobrej widoczności z wieży widokowej zobaczyć można słowackie Tatry. V záhradách môžete aktívne tráviť čas cvičením na rôznych zariadeniach (ktoré sú prispôsobené aj pre seniorov) a zároveň obdivovať krásnu panorámu okolia. Pri dobrej viditeľnosti je z rozhľadne vidieť slovenské Tatry.

Ogrody tematyczne podzielone są na różne strefy m.in. z ogrodem francuskim, antycznym, skalnym, nowoczesnym, żywymi ogrodami oraz ogrodem zdrowia. Każda kompozycja przedstawia różne założenia ogrodowe, które można spotkać w najróżniejszych zakątkach świata.
Tematické záhrady sú rozdelené do rôznych zón, napr. s francúzskou záhradou, starožitnou záhradou, skalnou, modernými, živými záhradami a zdravotnou záhradou. Každá kompozícia predstavuje rôzne usporiadanie záhrad, ktoré možno nájsť v rôznych kútoch sveta.

Ogrody tematyczne - figury kwiatowe, ogród skalny, ogród pór roku. Po prawej stronie ogród francuski, kolumnada w ogrodzie antycznym i fontanna w ogrodzie zdrowia.

Tematické záhrady - kvetinové postavy, skalka, záhrada ročných období. Po pravej strane je francúzska záhrada, kolonáda v starodávnej záhrade a fontána v záhrade zdravia.

Żywe ogrody znajdują się na terenie Ogrodów Tematycznych. Ogrody zamieszkują alpaki, rzadkie białe daniele, 22 gatunki egzotycznych ptaków i sosnowiórki (wiewiórki amerykańskie).
 Živé záhrady sa nachádzajú v tematických záhradách. V záhrade nájdeme alpaky, vzácne daniely biele, 22 druhov exotického vtáctva a veveričky borovicové (americké veveričky).

Ogrody biblijne. Aranżacje zostały przedstawione w konwencji trzech świątyń: Jerozolimskiej, kościoła św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Marii Panny i kościoła czasów mesjańskich. To niebywałe miejsce w specyficzny sposób prezentuje obraz biblijnego życia i historię zbawienia. Biblické záhrady. Zostali navrhnuté tak, aby predstavovali konvenciu troch chrámov: Jeruzalemského, sv. Jozefa Ženícha Panny Márie a kostola mesiašských čias. Toto neuveriteľné miesto predstavuje obraz biblického života a histórie spásy špecifickým spôsobom.

Centrum Rekreacji i Sportu Zapopradzie to kompleks rekreacji wodnej z grotami sztucznej fali, jacuzzi, zjeżdżalniami i brodzikiem dla dzieci z bajkowymi fontannami i aquazorbingiem. Na terenie obiektu można skorzystać także z mini parku linowego, dmuchanych zjeżdżali, a także minigolfa.

Rekreačné a športové centrum Zapopradzie je vodný rekreačný komplex s jaskyňami s umelým vlnobitím, jacuzzi, šmykl'avkami a detským bazénom s rozprávkovými fontánami a aquazorbingom. V areáli môžete využiť aj mini lanový park, nafukovacie šmýkačky, ale aj minigolf.

Na terenie gminy Muszyna znajdują się aż trzy uzdrowiska: Muszyna, Złockie i Żegiestów. W każdym z nich oraz w pozostałych miejscowościach turystycznych gminy znajdują się liczne źródła wód mineralnych. O najstarszych w swoich kronikach pisał już Jan Długosz.

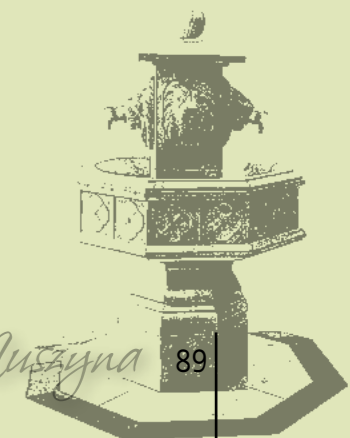
V Muszynie sú až tri kúpeľné strediská: Muszyna, Złockie a Żegiestów. V každom z nich a v ďalších turistických mestách obce vyvierajú početné pramene minerálnych vôd. O najstarších písal už Jan Długosz vo svojich kronikách.

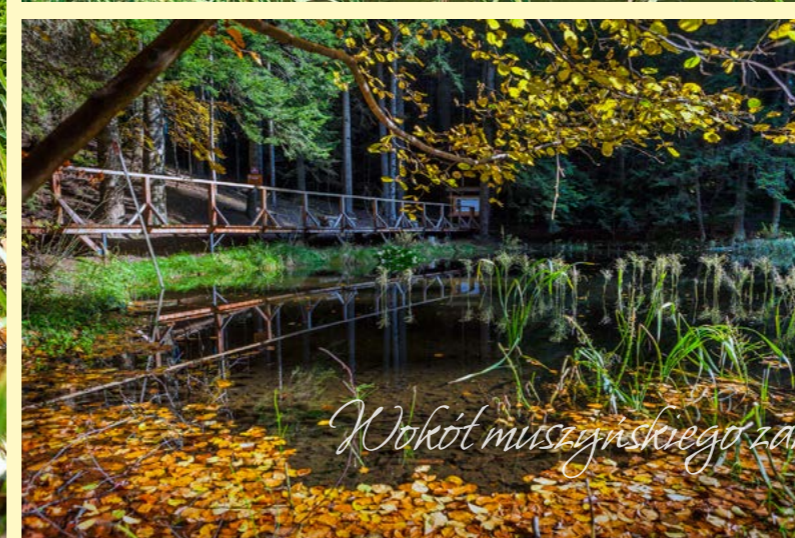
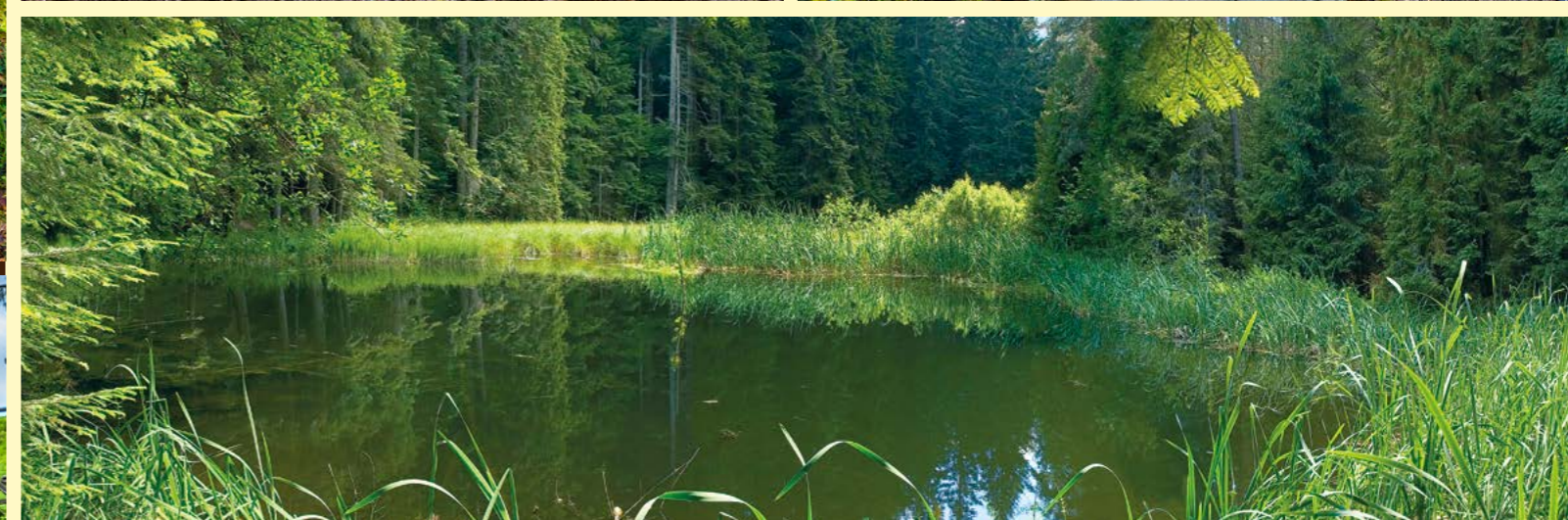

*Pijalnia w Ratuszu, pijalnia Cechini, pijania Milusia.
Pitná hala (kolonáda) Radnica, pitná hala (kolonáda)
Cechini, pitná hala (kolonáda) Milusia.*

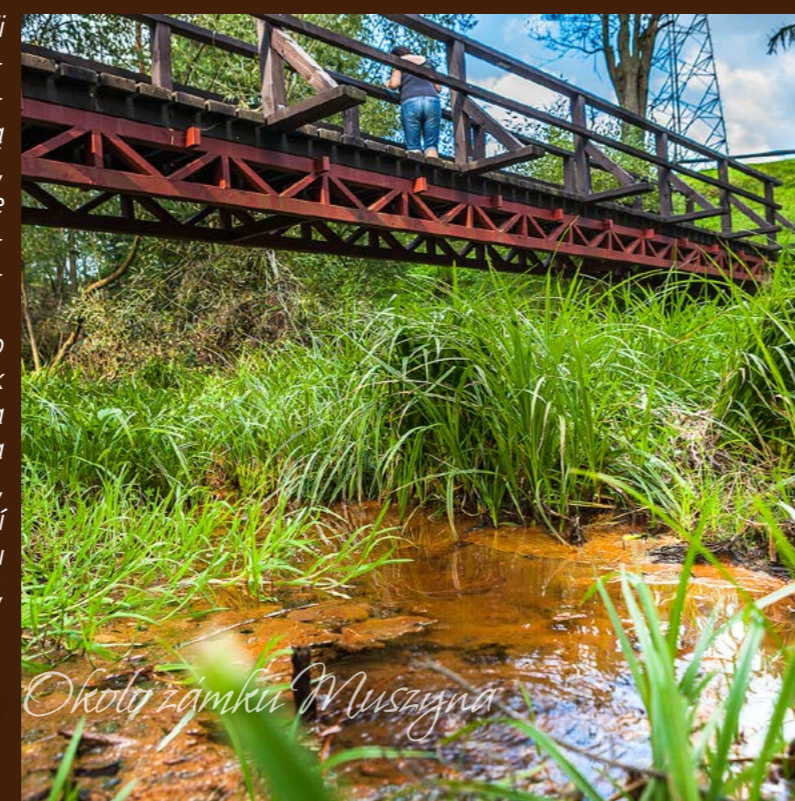
*< Pijalnia Zdrojowa Anna – za Domem Zdrojowym w Że-
giestowie.
Pitná hala (kolonáda) Zdrojowa Anna – za Zdrojovým
domom v Žegiestowie.*

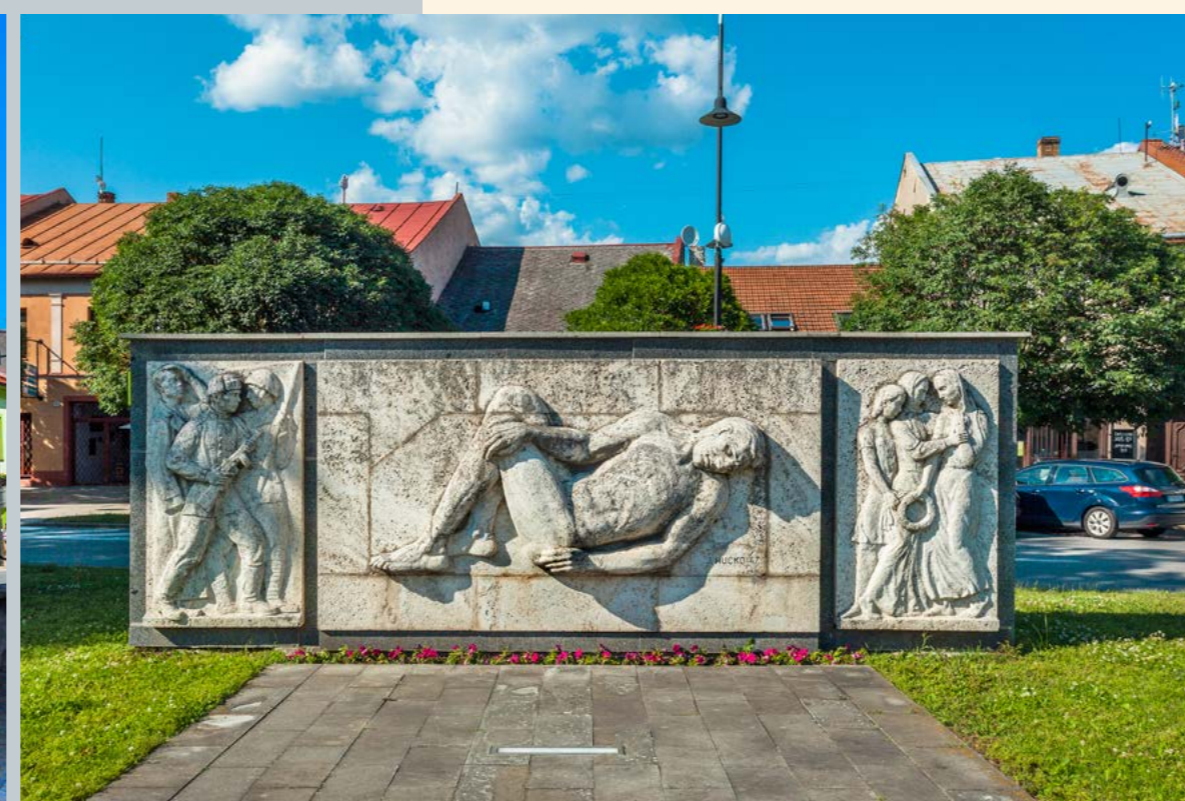

Czarna Młaka – wyjątkowo malowniczy, ok. tysięczny staw górski pochodzenia naturalnego o pow. 0,3 ha. Powstanie zbiornika należy wiązać ze stosunkowo młodymi procesami osuwiskowymi. Jest trwałym elementem krajobrazu i obiektem unikatowym w tej części kraju i gór. Czarna Młaka – mimoriadne malebné miesto, cca 1000-ročný horský rybník prírodného pôvodu s rozlohou cca. 0,3 ha. Vznik nádrže by mal súvisieť s relatívne mladými zosuvnými procesmi. Ide o stály prvok krajiny a jedinečný objekt v tejto časti krajiny a pohorí.

Mofeta – to miejsce zimnej (poniżej 100°C) ekshalacji wulkanicznej złożonej głównie z dwutlenku węgla. Pomnik przyrody nieożywionej im. prof. Henryka Świdzińskiego jest największą i najbardziej efektywną mofetą w Polsce i jedną z nielicznych w Europie. W kilku punktach, na powierzchni około 25 m², wydobywają się nieustannie w dzień i w nocy różnej wielkości i ze zmienną częstotliwością bąble CO₂. Z tego też względu miejscowi ludzie powiadają, że to miejsce, w którym widać jak diabeł oddycha. Mofeta – ide o miesto studeného (pod 100°C) sopečného výdychu zloženého prevažne z oxidu uhličitého. Pamätník neživej prírody prof. Henryka Świdziňského je najväčšia a najefektívnejšia mofeta v Poľsku ako aj jedna z mála v Európe. Na niekoľkých miestach, na ploche asi 25 m², sú nepretržite emitované bubliny CO₂ rôznych veľkostí a s premenlivou frekvenciou vo dne i v noci. Z tohto dôvodu miestni ľudia hovoria, že je to miesto, kde môžete vidieť, ako diabol dýcha.

Sabinov – miasto powiatowe we wschodniej Słowacji, w kraju preszowskim, w historycznym regionie Szarysz (Šariš). O bogatej, wielowiekowej historii miasta świadczą liczne zabytki: gotycki kościół rzymskokatolicki z XIV w., barokowy kościół rzymskokatolicki z 1684 r.; klasycystyczne kościoły luterzańskie niemiecki i słowacki z początku XIX w.; neoklasycystyczna cerkiew greckokatolicka z 1902 r., budynek dawnego liceum pijarskiego z 1530 r., renesansowa siedziba Urzędu Miasta.

Sabinov – krajské mesto na východnom Slovensku, v Prešovskom kraji, v historickom regióne Šariš (Šariš). O bohatej, stáročnej histórii mesta svedčia početné pamiatky: rýmskokatolícky gotický kostol zo 14. storočia; rýmskokatolícky barokový kostol z roku 1684; nemecké a slovenské luteránske, klasicistické kostoly zo začiatku 19. storočia; gréckokatolícky kostol z roku 1902, neoklasicistická budova dávneho pijárskeho gimnazja z roku 1530, renesančné sídlo mestského úradu.

Jednym z najważniejszych zabytków miasta jest system fortyfikacji miejskich z XV-XVI wieku. W latach 2012-2022 odrestaurowano część fortyfikacji, 1300 m murów miejskich i 7 baszt. Są to najbardziej autentyczne fortyfikacje miejskie we wschodniej Słowacji.

Jednou z najvýznamnejších pamiatok mesta je systém mestského opevnenia z 15.-16. V rokoch 2012-2022 bola obnovená časť opevnenia, 1300 m mestských hradieb a 7 veží. Ide o najautentickejšie mestské opevnenia v r. východnom Slovensku.

Wybrana bibliografia / Výberová bibliografia:

Muszyna-Plavec. Odkrywamy zapomnianą historię i kulturę polsko-słowackiego pogranicza, red. A. Ginter, J. Ginter, Muszyna 2018

A. Berdecka, *Lokacje i zagospodarowanie miast królewskich w Małopolsce za Kazimierza Wielkiego (1333-1370)*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1982 (Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej, t. LV)

M. Cabalska, *Zespół osadniczy w Muszynie, woj. Nowy Sącz, Zamek*, „Rocznik Sądecki”, t. XVIII, Nowy Sącz 1987

B. Chudzińska, *Archeologiczne badania na zamku w Muszynie w latach 1996-1998*, „Almanach Muszyny”, Muszyna 2004

B. Chudzińska, *Życie codzienne na zamku w Muszynie*, Muszyna 2012

B. Chudzińska, *Militaria z zamku w Muszynie (badania w latach 2007-2010)*, „Acta Militaria Mediaevalia X”, 2014

M. Fraś, *Wstępne badania archeologiczne na zamku w Muszynie*, „Rocznik Sądecki”, t. VII, Nowy Sącz 1966

A.M. Garstka, A. Ginter, Antler bolt shaft plane – a rare tool from the stronghold in Muszyna, *Fasciculi Archaeologiae Historicae*, 2020 R. XXXIII

A. Ginter, *Badania archeologiczne na zamku w Muszynie* [w:] Almanach Muszyny 2014

A. Ginter, *Domniemany zamek Kazimierza Wielkiego w Muszynie w świetle najnowszych badań archeologiczno-architektonicznych* [w:] *Wielkie murowanie. Zamki w Polsce za Kazimierza Wielkiego*, Warszawa, Wydawnictwo Zamek Królewski w Warszawie 2019

A. Ginter, A. Przybyłok, *Wybrane militaria z badań archeologicznych zamku w Muszynie w 2013 roku*, *Acta Militaria Mediaevalia XII*, 2016

B.S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 2, Kraków 1999

Krasnowolski, *Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze ziemi krakowskiej w XIII i XIV wieku*, cz. I: *Miasta Ziemi Krakowskiej, chronologia procesów osadniczych i typologia układów urbanistycznych*, Kraków 2004 (Prace Monograficzne - Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, nr 386), s. 140; tamże, cz. II: *Katalog lokacyjnych układów urbanistycznych*, s. 139

Z. Kozłowska-Budkowa, *Przyczynki do życiorysu Jana Muskaty*, [w:] *Ars Historica. Prace z dziejów powszechnych i Polski*, Poznań 1976 (Historia, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, nr 71)

S. Miczulski, *Początki Muszyny*, Almanach Muszyny, 1997

S. Morawski, *Sądcczyzna*, Kraków 1863

K. Nabałek, *Muszyna Muszyna* [miasto], [w:] W. Bukowski (red.), *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. V, z. 1, oprac. W. Bukowski i in., Kraków 2016 (Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu, t. V)

R. E. Oakeshott, *The Archaeology of Weapons Arms and Armour from Prehistory to the Age of Chivalry*, Mineola, New York 1960

T. Pietras, *„Krwawy wilk z pastorałem”. Biskup krakowski Jan zwany Muskatą*, Warszawa 2001, s. 16; tenże, *W kwestii pochodzenia biskupa krakowskiego Jana Muskaty*, „Acta Universitatis Lodzianis”, Folia Historica, nr 72, 2001

K. Przyboś, *Pierwsze archiwalia Muszyny*, „Zeszyty Sądecko-Spiskie”, t. 2, 2007

F. Kiryk, *Rozwój urbanizacji Małopolski XIII-XVI w. Województwo krakowskie (powiaty południowe)*, Kraków 1985 (Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Prace Monograficzne, nr 70) *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1874, cz. 1 (Monumenta mediaevi historica res gestas Poloniae illustrantia, t. 1), nr 63

F. Piekosiński (wyd.), *Akta sądu kryminalnego kresu muszyńskiego 1647-1765* (dalej: ASM), [w:] *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, t. 9, Kraków 1889

A. Rutkowska-Płachcińska, *Sądcczyzna w XIII i XIV wieku. Przemiany gospodarcze i społeczne*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1961

P. Rychlewski, *Zarys dziejów klucza muszyńskiego do końca XVIII stulecia*, „Almanach Sądecki”, R. IX, 2000, nr 1 (30)

P. Strzyż, *Średniowieczna broń palna w Polsce. Studium archeologiczne*, Łódź 2011

W. Kmietowicz, *Dura lex, sed lex rzecz o tym jak sądy ferowały wyroki w „państwie muszyńskim”*, Almanach Muszyny, 2006

S. Wróblewski, *Rycerstwo ziemi sandomierskiej w średniowieczu*, Kraków 2016

A. Żaki., *Badania archeologiczne w dorzeczu Dunajca w 1964 r.*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 18, Wrocław 1966

Autor: dr Artur Ginter

Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego

Książkę poddano procesowi recenzyjnemu

Korekta / úprava: Katarzyna Jarzębak

Tłumaczenie / preklad: Tomas Jagoda

Zdjęcia / fotografie: Tadeusz Ogórek, Szymon Seweryn, Artur Ginter, Barbara Chudzińska, Konrad Rogoziński

Grafika na pierwszej stronie - rekonstrukcja zamku: Jerzy Serafin

Mapa: Agencja Wydawnicza WiT s.c.

Projekt graficzny / grafický dizajn: Szymon Seweryn

Opracowanie i skład / vývoj a zloženie: Agencja Wydawnicza WiT s.c.

Druk / tlač: Solut Sp. z o.o., Nowy Sącz

Copyright © Miasto i Gmina Uzdrowskowa Muszyna 2023

Wszelkie prawa zastrzeżone / Všetky práva vyhradené

www.muszyna.pl

Interreg
Polska-Słowacja

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

Album współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska – Słowacja 2014 -2020. / Album je spolufinancované Európskou úniou z Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Programu cezhraničnej spolupráce Interreg V-A Poľsko - Slovensko 2014 -2020.

Wyłączną odpowiedzialność za zawartość niniejszej publikacji ponoszą jej autorzy
i nie może być ona utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Unii Europejskiej.

Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesú jej autori a nedá sa stotožniť s oficiálnym stanoviskom Európskej únie.

ISBN 978-83-65346-02-5

ISBN 978-83-963463-9-1

Egzemplarz bezpłatny / Bezplatný egzemplár

ISBN 978-83-65346-02-5

ISBN 978-83-963463-9-1

Album współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska - Słowacja 2014 -2020. Album je spolufinancované Európskou úniou z Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Programu cezhraničnej spolupráce Interreg V-A Poľsko - Slovensko 2014 -2020.

Wyłączną odpowiedzialność za zawartość niniejszej publikacji ponoszą jej autorzy i nie może być ona utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Unii Europejskiej.

Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesú jej autori a nedá sa stotožniť s oficiálnym stanoviskom Európskej únie.

Interreg
Polska-Słowacja

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

UNIA EUROPEJSKA

Exemplarz bezpłatny • Bezpłatny egzemplár